

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА
(повне найменування вищого навчального закладу)

ФАКУЛЬТЕТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
(повне найменування інституту, факультету)

Кафедра: публічного управління та адміністрування
(повна назва кафедри)

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: «Механізми публічного управління системою
надання соціальних послуг в умовах децентралізації
владних повноважень»

Виконала: студентка магістратури за
спеціальністю 281 Публічне
управління та адміністрування заочної
форми навчання
Марина МОСКОВЧУК

Керівник: завідувач кафедри
публічного управління та
адміністрування, доктор наук з
державного управління, професор
Едуард ЩЕПАНСЬКИЙ

Рецензент: _____

АНОТАЦІЯ

Марина МОСКОВЧУК. Механізми публічного управління системою надання соціальних послуг в умовах децентралізації владних повноважень. – Магістерська робота.

У магістерській роботі запропоновано розв’язання актуального наукового завдання, яке полягає в обґрунтування теоретичних засад та розробки практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів публічного управління системою надання соціальних послуг в умовах децентралізації владних повноважень.

На основі аналізу теоретичних засад було визначено сутність, класифікацію та еволюцію соціальних послуг, а також з’ясовано, що сучасні підходи до їх трактування в українській та міжнародній науковій літературі відображають перехід від утриманської моделі до людиноорієнтованої та сервісної. Уточнено, що соціальні послуги є інтегрованим комплексом заходів публічного та недержавного секторів, спрямованих на подолання складних життєвих обставин і забезпечення соціальної безпеки громадян.

У роботі досліджено систему надання соціальних послуг в Україні, її інституційну структуру, функціональні рівні та ключові проблеми, серед яких: фрагментарність управління, недостатність ресурсів, кадровий дефіцит, низький рівень координації між суб’єктами та нерівний доступ населення до послуг. Проаналізовано інституційний, фінансовий і кадровий механізми публічного управління та визначено їх сильні та слабкі сторони.

Сформовано напрями удосконалення національної системи соціальних послуг та запропоновано комплексну модель модернізації механізмів публічного управління на рівні територіальних громад, що охоплює нормативно-правові, фінансові, кадрові, інституційні та інформаційно-аналітичні компоненти.

Ключові слова: публічне управління, механізм, соціальна політика, соціальне забезпечення, соціальна послуга, децентралізація, якість соціальних послуг, система надання соціальних послуг, соціальний захист.

SUMMARY

Maryna MOSKOVCHUK. Mechanisms of public management of the system of social services in the context of decentralization of power. – Master's thesis.

The master's thesis proposes a solution to a relevant scientific problem, which consists in substantiating the theoretical foundations and developing practical recommendations for improving the mechanisms of public management of the system of social services in the context of decentralization of power.

Based on the analysis of the theoretical foundations, the essence, classification and evolution of social services were determined, and it was also found that modern approaches to their interpretation in the Ukrainian and international scientific literature reflect the transition from a dependent model to a people-oriented and service-oriented one. It is specified that social services are an integrated set of measures of the public and non-state sectors aimed at overcoming difficult life circumstances and ensuring the social security of citizens.

The paper examines the system of social service provision in Ukraine, its institutional structure, functional levels and key problems, including: fragmentation of management, lack of resources, staff shortage, low level of coordination between entities and unequal access of the population to services. The institutional, financial and personnel mechanisms of public administration are analyzed and their strengths and weaknesses are identified.

Directions for improving the national system of social services are formulated and a comprehensive model for the modernization of public administration mechanisms at the level of territorial communities is proposed, covering regulatory, financial, personnel, institutional and information and analytical components.

Keywords: public administration, mechanism, social policy, social security, social service, decentralization, quality of social services, system of social service provision, social protection.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ.....	9
1.1. Сутність, основний зміст та класифікація соціальних послуг.....	9
1.2. Система надання соціальних послуг та механізми публічного управління її функціонуванням.....	16
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ.....	25
2.1. Аналіз закордонного досвіду функціонування механізмів публічного управління системою надання соціальних послуг.....	25
2.2. Особливості функціонування механізмів публічного управління системою надання соціальних послуг в Україні.....	33
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ.....	43
3.1. Шляхи удосконалення механізмів публічного управління системою надання соціальних послуг.....	43
3.2. Модернізація механізмів публічного управління системою надання соціальних послуг в територіальних громадах.....	51
ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку України як незалежної соціальної та демократичної держави відбувається в умовах затяжної соціально-економічної нестабільності, що посилює потребу в пошуку нових, більш ефективних підходів до державного управління соціальною сферою. У цих умовах перед публічною владою постає завдання оптимізації видатків державного та місцевих бюджетів, модернізації існуючих управлінських механізмів і підвищення результативності функціонування системи надання соціальних послуг. Важливою складовою системи соціального захисту населення є саме соціальні послуги, які забезпечують підтримку вразливих категорій громадян і сприяють зменшенню негативних наслідків соціальної нерівності. Тому нагальною є необхідність запровадження ефективних, економічно обґрунтованих і прозорих механізмів публічного управління процесом надання цих послуг.

Реформування соціальної сфери в Україні супроводжується глибокими трансформаційними процесами, що активізуються під впливом зниження рівня життя населення, посилення майнової диференціації, нерівномірності доступу громадян до соціальної інфраструктури та ресурсів. Недостатня результативність традиційної системи соціального захисту, яка формувалася переважно на засадах централізації та домінування державних інституцій, призводила до соціального відчуження вразливих груп, зростання соціальної напруги та поглиблення нерівності. За цих умов виникає потреба у переорієнтації державної політики з пасивної моделі підтримки (через грошові виплати та пільги) на активну модель – через якісні, доступні, орієнтовані на потреби громадян соціальні послуги.

Існуюча система надання соціальних послуг особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують зовнішньої підтримки, довгий час залишалася неузгодженою зі стандартами провідних європейських країн і рекомендаціями міжнародних організацій, зокрема Європейської комісії, OECD та Ради Європи. Її характерними недоліками були надмірна

централізація, слабкий розвиток ринку соціальних послуг, обмежене залучення недержавних провайдерів, бюрократизовані процедури та непрозорі механізми призначення соціальних виплат. Децентралізація владних повноважень, що стала ключовим напрямом реформування публічного управління в Україні, спрямована на подолання цих дисфункцій та формування ефективної, багаторівневої системи управління соціальними послугами, орієнтованої на потреби територіальних громад.

Підґрунтям для розвитку системи соціальних послуг в Україні стали національні стратегічні документи, зокрема Стратегія реформування системи надання соціальних послуг, Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору, Державна соціальна програма подолання бідності, а також досвід ЄС, відображений у Європейській соціальній хартії, Європейській стратегії соціальних прав та рекомендаціях OECD щодо розбудови спроможних систем соціального сервісу. Їхнє впровадження визначає необхідність формування сучасної моделі публічного управління соціальними послугами, орієнтованої на інтеграцію, децентралізацію, адресність та сталу якість.

У науковому дискурсі проблематика реформування механізмів публічного управління соціальними послугами досліджується як українськими, так і зарубіжними авторами. Серед вітчизняних науковців, які зробили вагомий внесок у розвиток теорії та практики публічного управління соціальною сферою, варто виділити В. Вакуленка, Т. Єфіменко, О. Батанова, І. Дегтярьову, Ю. Ковбасюка, І. Коліушко, Н. Нижник. Значний доробок у вивченні концептів децентралізації та соціальної політики належить зарубіжним дослідникам, серед яких Е. Острем, М. Барбер, Дж. Стінс, Х. Хілман, Г. Еспінг-Андерсен. Їхні праці розкривають сутність багаторівневого управління, соціальної держави, нових моделей публічного менеджменту, партнерства держави та громади.

У таких умовах система публічного управління наданням соціальних послуг в Україні перебуває на етапі активного оновлення, розроблення та впровадження нових механізмів, які мають забезпечити більш ефективну,

гнучку та клієнтоорієнтовану організацію роботи. Дослідження механізмів публічного управління у цій сфері є особливо актуальним, оскільки воно дозволяє визначити можливості вдосконалення управлінських інструментів у відповідності до потреб населення та стратегічних пріоритетів сучасного соціального розвитку держави.

Мета та завдання магістерської роботи. *Метою* магістерської роботи є обґрунтування теоретичних засад та практичних положень удосконалення механізмів публічного управління системою надання соціальних послуг в умовах децентралізації владних повноважень.

Для досягнення мети магістерської роботи було визначено такі *завдання* дослідження:

- розкрити сутність, основний зміст та класифікаційні види соціальних послуг;
- охарактеризувати систему надання соціальних послуг та механізми публічного управління її функціонуванням;
- провести аналіз закордонного досвіду функціонування механізмів публічного управління системою надання соціальних послуг;
- з'ясувати особливості функціонування механізмів публічного управління системою надання соціальних послуг в Україні;
- запропонувати шляхи удосконалення механізмів публічного управління системою надання соціальних послуг;
- визначити напрями модернізації механізмів публічного управління системою надання соціальних послуг в територіальних громадах.

Об'єктом дослідження є публічне управління системою надання соціальних послуг.

Предмет дослідження – теоретичні, методичні та прикладні аспекти функціонування механізмів публічного управління системою надання соціальних послуг в контексті децентралізації владних повноважень в Україні.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою магістерської роботи є система загальнонаукових та спеціальних методів дослідження.

Для досягнення мети та виконання завдань магістерської роботи було використано такі методи загального та спеціального наукового пізнання, а саме: *аналізу та синтезу* – для визначення сутності поняття «соціальна послуга»; структурно-систематичний метод – для визначення системи надання соціальних послуг та механізмів публічного управління її функціонуванням; *порівняльного аналізу* – при аналізі закордонного досвіду функціонування механізмів публічного управління системою надання соціальних послуг; *структурно-функціонального аналізу* – для характеристики особливостей функціонування механізмів публічного управління системою надання соціальних послуг в Україні; *методи синтезу та моделювання* – при визначенні напрямів модернізації механізмів публічного управління системою надання соціальних послуг в територіальних громадах.

Інформаційною базою дослідження становили закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, офіційні дані Державної служби статистики України, Міністерства соціальної політики України, інших міністерств і відомств, праці зарубіжних і вітчизняних учених, Інтернет-ресурси тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання висновків та практичних рекомендацій, які містяться в магістерській роботі, як в теоретичному, так і в прикладному значенні при удосконаленні механізмів публічного управління системою надання соціальних послуг в умовах децентралізації владних повноважень.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

1.1. Сутність, основний зміст та класифікація соціальних послуг

У всьому світі соціальні послуги розглядаються як ключова функція суспільства та один із найбільш дієвих механізмів, за допомогою якого держава може впливати на подолання соціальних ризиків та розв'язання суспільно значущих проблем. Під соціальними послугами зазвичай розуміють комплекс державних або муніципальних сервісів, спрямованих на підтримку осіб, що опинилися у складних життєвих обставинах. Це можуть бути люди, які мають фізичні чи психічні вади, відчувають нестачу матеріальних ресурсів або позбавлені належної фінансової підтримки. У цьому контексті соціальні послуги виконують функцію превенції, соціальної підтримки та інтеграції, забезпечуючи мінімально необхідні умови для гідного життя.

Соціальні явища, що виникають у суспільстві, є відображенням глибших соціально-економічних і політичних процесів, які відбуваються в державі, а також рівня культурного й духовного розвитку населення. Історія демонструє, що значні соціальні потрясіння – війни, революції, економічні кризи, голод – неминуче призводять до загострення соціальних проблем, серед яких дитяче сирітство, бездоглядність і збільшення кількості сімей, що потребують допомоги. У відповідь суспільство на різних етапах розвитку змушене шукати нові форми захисту та підтримки вразливих категорій, формуючи відповідні інституційні механізми. Способи організації цих механізмів значною мірою визначаються правовими нормами, домінуючими світоглядними уявленнями та соціальними цінностями певної історичної доби.

У дослідженнях питань, пов'язаних із наданням соціальних послуг, важливо враховувати історичні передумови становлення соціальної політики та особливості розвитку національної моделі соціального захисту. Аналіз історичного досвіду дає змогу краще зрозуміти логіку трансформацій, виявити

найбільш ефективні підходи й адаптувати їх до сучасних умов. Таким чином, історичний контекст є невід’ємним чинником формування ефективних систем надання соціальних послуг та органів державної влади, які координують цей процес.

Перехід України від централізованої командно-адміністративної економіки до ринкової зумовив суттєві зміни в соціальній сфері. У нових умовах проблема забезпечення соціальних гарантій і надання якісних соціальних послуг стала особливо актуальною. Хоча українське суспільство пережило масштабні трансформації у політичній, економічній та культурній площинах, елементи радянської моделі соціального забезпечення все ще зберігаються і впливають на сучасну систему соціального захисту. До характерних рис радянської системи належали надмірна бюрократизація, монополізація державних установ, фрагментованість управлінських процесів та орієнтація переважно на грошові виплати й пільги, які компенсували низький рівень заробітної плати. Значною мірою ці риси успадковані та частково зберігаються і сьогодні, стримуючи розвиток ринку соціальних послуг і впровадження більш ефективних моделей їх організації.

У радянський період соціальна сфера та процес надання соціальних послуг розглядалися як вторинні щодо матеріального виробництва. Економічна наука тієї доби сприймала соціальну сферу як частину економіки, що задовольняє кінцеві потреби індивідів, сімей і соціальних груп та оцінюється переважно через економічні показники й витрати. Однак сучасні економісти дедалі частіше пов’язують розвиток постіндустріального суспільства, зокрема «економіки знань», із соціальними факторами, людським потенціалом і якістю життя. Тому рівень задоволення потреб людини у соціальних послугах виступає важливим індикатором розвитку соціальної сфери та ефективності соціальної політики держави.

Функціонування соціальної сфери та процес надання соціальних послуг здійснюються через діяльність установ і організацій соціальної інфраструктури. Під соціальною інфраструктурою зазвичай розуміють

сукупність інституцій, стійких видів діяльності та галузей, що формують умови для задоволення базових і специфічних потреб людини, включно з потребою у соціальних послугах. До таких установ належать організації соціального спрямування, медичні та освітні заклади, підприємства побутового обслуговування та інші структури, які забезпечують взаємодію соціальних суб'єктів із матеріальною та соціальною середою. Їхня діяльність спрямована на раціональну організацію життєдіяльності людей та створення умов для їхнього соціального добробуту. У цьому контексті соціальна сфера постає як важлива складова суспільного розвитку, що виконує функції соціального забезпечення та соціального захисту населення [1].

Термін «послуга» тлумачиться як дія, що виконується для задоволення чийхось потреб, дія, яка надає переваги та підтримку іншій особі, або діяльність підприємств, організацій та окремих осіб [2]. В Економічній енциклопедії [3] поняття «послуга» трактується як особлива споживча вартість трудового процесу і виражається як корисний ефект, що задовольняє потреби особистості, колективу, суспільства.

Отримання будь-якої послуги безпосередньо пов'язане з процесом її створення, адже послуга як результат діяльності має нематеріальну природу й не передбачає змін або перетворень фізичних об'єктів чи природних ресурсів. Вона існує переважно у формі дії, що спрямована на задоволення певної потреби конкретної особи чи групи. Однією з ключових характеристик послуг є їхня невідчутність та неможливість накопичення, зберігання чи транспортування, що суттєво відрізняє їх від товарів, фінансових ресурсів та інших форм капіталу. Послуги можуть бути об'єктом споживання індивідів і соціальних груп, однак через свій нематеріальний характер вони не підлягають звичайним методам вимірювання або накопичення.

У науковій та практичній площині вирізняють два основні типи послуг: індивідуальні та колективні. Індивідуальні послуги спрямовані на задоволення персональних потреб людини – серед них побутові, культурні, освітні, медичні та інші послуги, що безпосередньо впливають на якість життя окремого

індивіда. Колективні послуги покликані задовольняти ширші, суспільні потреби, які охоплюють значні групи населення чи все суспільство загалом. До таких послуг належать соціальний захист, соціальне забезпечення, громадська безпека, екологічні послуги тощо.

Окрему групу становлять неринкові послуги, що надаються державними чи некомерційними організаціями на безоплатній або пільговій основі. Їхньою головною метою є забезпечення доступу населення до базових соціально важливих сервісів, незалежно від матеріальних можливостей отримувачів. Соціальні послуги в повному обсязі належать саме до цієї категорії, оскільки вони спрямовані на задоволення як індивідуальних, так і колективних потреб, зокрема шляхом підтримки вразливих груп населення.

Детальніше зупинимося на визначенні поняття «послуга» та проаналізуємо різні підходи до трактування терміна «соціальні послуги» у науковій літературі. Відповідні узагальнення та інтерпретації представлено в таблиці 1.1.

Аналіз узагальнених вище підходів дає підстави стверджувати, що термін «соціальні послуги» інтерпретується науковцями та практиками по-різному, що зумовлено різними акцентами у його розумінні. У науковій сфері це поняття зазвичай розглядають крізь призму соціальної цінності послуг, їхньої ролі у забезпеченні добробуту населення, а також через характеристики їх поширення та функціонування на ринку соціальних сервісів.

Публічне управління, натомість, фокусується на організації процесу надання соціальних послуг, контролі за їх якістю й ефективністю, розробленні стандартів та процедур оцінювання, а також на забезпеченні належного рівня професійної підготовки фахівців соціальної сфери, які безпосередньо виступають надавачами таких послуг. Саме завдяки управлінським механізмам стає можливим створення умов для їх доступності, адресності та результативності.

Таблиця 1.1

Систематизація основних визначень поняття «соціальна послуга»

Автори, джерело	Визначення
Енциклопедії «Державне управління» [4]	Соціальні послуги – це соціальні послуги, соціальна робота та всі послуги, що надаються як державними, так і приватними організаціями з метою надання підтримки бідним, пораненим або вразливим особам чи групам осіб.
Белевцова Я. С. [5]	Соціальна послуга спрямована на задоволення основних соціальних потреб особи, попередження та подолання складних життєвих обставин, які особа не може подолати самотійно, покращення або відтворення життєдіяльності особи, сприяння соціальній адаптації, сприяння реінтеграції в суспільство.
Гафарова К. Е. [6]	Соціальні послуги – це специфічні соціальні споживчі цінності, які задовольняють потреби людини соціального характеру шляхом корисних впливів у нематеріальних формах, що здійснюються безкоштовно або на комерційній основі на національному та наднаціональному рівнях.
Черниш О. І. [7]	Соціальні послуги – це економічні відносини, що виникають між тими, хто їх надає та отримує. Задоволення соціальних потреб за допомогою таких послуг покращує якість життя як окремих бенефіціарів, так і суспільства загалом.
Литвиненко В. М. [8]	Соціальна послуга надається відповідними суб'єктами (соціальними установами та фізичними особами різних форм власності та залежності), уповноваженими законом на відновлення нормальної життєдіяльності осіб, які зазнали негативного впливу складних життєвих умов, шляхом усунення або пом'якшення таких наслідків. діяльність, що відновлює життя.
Кривоконь Н. І. [9]	Соціальна послуга – це діяльність, яка задовольняє соціальні та психосоціальні потреби окремих осіб або груп, покращує складні життєві обставини, заохочує до самопідготовки та набуття нового досвіду.

Примітка. Систематизовано автором.

З огляду на проведений термінологічний аналіз, а також відповідно до мети й завдань дослідження, доцільно розглядати соціальні послуги в межах цієї роботи як комплекс заходів, що спільно формуються та реалізуються органами публічної влади, установами та іншими суб'єктами соціальної сфери. Ці заходи спрямовані на полегшення чи подолання складних життєвих та соціальних обставин окремих осіб або груп населення та на створення умов для їхнього повернення до повноцінної життєдіяльності й соціальної інтеграції.

У вузькому значенні соціальні послуги можна трактувати як діяльність органів публічної влади, уповноважених державних інституцій та

недержавних організацій, що мають право надавати такі послуги відповідно до законодавства та затверджених стандартів.

Процес надання соціальних послуг реалізується у визначених законодавством організаційних формах, що забезпечують відповідність послуг встановленим стандартам, їх адресність та доступність для отримувачів. Відповідно до чинного законодавства України, надання соціальних послуг може здійснюватися в різних формах, які враховують ступінь потреби особи в підтримці, інтенсивність втручання та особливості життєвих обставин отримувача.

Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» [10], процес надання соціальних послуг здійснюється у таких організаційних формах:

1. Індивідуальна форма надання соціальних послуг. Передбачає персональну роботу з отримувачем, що включає консультування, соціальний супровід, підтримку, допомогу вдома та інші види послуг, спрямовані на задоволення індивідуальних потреб конкретної особи.

2. Групова форма надання соціальних послуг. Реалізується шляхом проведення тренінгів, груп підтримки, занять із соціальної адаптації чи розвитку соціальних навичок для осіб, які мають подібні потреби або перебувають у схожих життєвих обставинах.

3. Стаціонарна форма. Передбачає цілодобове або довготривале перебування отримувачів у спеціалізованих закладах (будинки-інтернати, центри соціального догляду, притулки тощо), де вони отримують комплексну підтримку, догляд, соціально-медичні та інші необхідні послуги.

4. Напівстаціонарна (денна) форма. Реалізується в установах, де отримувачі перебувають протягом частини дня. У таких умовах надаються послуги соціальної адаптації, денного догляду, професійної реабілітації, дозвілля та соціальної інтеграції.

5. Патронатна форма. Забезпечує тимчасове проживання осіб у сім'ях патронатних вихователів або патронатних помічників. Найчастіше

застосовується щодо дітей, людей похилого віку чи осіб з інвалідністю, які потребують догляду в умовах наближених до сімейних.

6. Мобільна (виїзна) форма. Передбачає надання соціальних послуг за місцем проживання чи перебування отримувача. Це може бути допомога соціальних працівників, мобільних бригад, патронажних служб та інших фахівців, які виїжджають до клієнта.

7. Екстрена (кризова) форма. Застосовується у випадках, коли особа потрапляє у раптові кризові обставини (насильство, загроза життю, відсутність житла, гострий стрес тощо). Включає кризове втручання, тимчасовий притулок, термінову соціальну допомогу.

8. Паліативна та хоспісна допомога. Надається особам із невиліковними захворюваннями з метою полегшення фізичного та психологічного стану, забезпечення догляду, підтримки та гідної якості життя.

9. Електронні (дистанційні) соціальні послуги. Передбачають надання консультацій, інформаційної підтримки, дистанційного супроводу та інших сервісів за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Надання соціальних послуг становить собою комплекс цілеспрямованих соціальних заходів, покликаних допомогти особам чи окремим соціальним групам подолати життєві труднощі, які вони не в змозі вирішити самостійно. Державні та інші уповноважені суб'єкти забезпечують надання таких послуг особам, які опинилися у складних обставинах, з метою полегшення їхнього становища та створення умов для відновлення повсякденної життєдіяльності. Таким чином, процес надання соціальних послуг є ключовим елементом системи соціального забезпечення та одним із механізмів реалізації соціальної політики держави.

У межах даного дослідження доцільно запропонувати узагальнену класифікацію соціальних послуг, структурну логіку якої подано на рисунку 1.1.

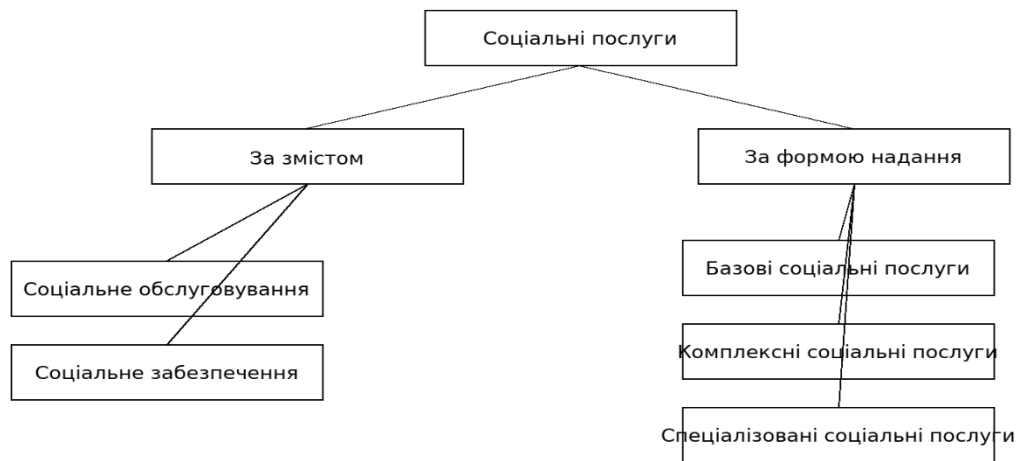

Рис.1.1. Класифікація соціальних послуг

Примітка. Складено автором.

Отже, до групи класифікації за змістом належать соціальне обслуговування та соціальне забезпечення, які відображають різні напрями державної та громадської підтримки: від надання конкретних соціально-побутових чи соціально-психологічних послуг до системи матеріальних гарантій для вразливих верств населення. У свою чергу класифікація за формою надання охоплює базові, комплексні та спеціалізовані соціальні послуги, що дає змогу розмежувати їх за глибиною втручання, обсягом підтримки та рівнем спеціалізації. Такий підхід забезпечує цілісне розуміння структури соціальних послуг та дозволяє визначити їх місце і роль у системі соціального захисту населення.

1.2. Система надання соціальних послуг та механізми публічного управління її функціонуванням

В Україні функціонує розгалужена система державних установ, діяльність яких спрямована на забезпечення якісного надання соціальних послуг та підвищення рівня соціального благополуччя населення. У сфері соціальної роботи та реалізації соціальної політики задіяні як органи публічної

влади, так і широкий спектр недержавних організацій [11]. Усі інституції, що працюють у соціальній сфері, поділяються на п'ять основних рівнів залежно від їхніх функціональних повноважень. Перший рівень становлять органи, відповідальні за формування політики та стратегічне планування, до яких належать Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та місцеві органи публічної влади. Верховна Рада визначає законодавчі засади соціальної політики, затверджує загальнодержавні програми розвитку та ухвалює державний бюджет. Кабінет Міністрів забезпечує реалізацію державної політики, розробляє та впроваджує програми соціально-економічного розвитку та координує діяльність органів виконавчої влади. Місцеві органи влади здійснюють управління соціально-економічним розвитком територій, формують місцеві бюджети та визначають напрями соціального розвитку громад.

Другий рівень охоплює центральні органи виконавчої влади, насамперед міністерства, які реалізують державну політику у відповідних сферах, беруть участь у формуванні державних програм, затверджують стандарти й нормативи та координують діяльність підпорядкованих установ. Третій рівень представлений органами та установами, що забезпечують управління окремими сегментами соціального обслуговування, формують мережу соціальних послуг, надають методичну та організаційну підтримку та здійснюють контроль за функціонуванням цих систем, працюючи переважно з проблемами на рівні груп населення, а не окремих осіб.

Четвертий рівень становлять установи, які безпосередньо надають соціальні послуги клієнтам. До них належать центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, різні соціальні установи, лікарні, регіональні центри соціальних послуг та інші організації, що працюють з конкретними отримувачами. П'ятий рівень – це інформаційно-консультаційні служби та відділи первинного прийому, що здійснюють попереднє виявлення суті проблеми, надають консультації, інформують клієнтів та скеровують їх до відповідних спеціалістів і соціальних служб [12].

Поряд із публічними інституціями важливе місце у сфері надання соціальних послуг займає недержавний сектор. В Україні діє понад 20 тисяч громадських, благодійних, релігійних та інших неприбуткових організацій, діяльність яких пов'язана з наданням соціальних послуг або участю у реалізації соціальних програм. Серед них є великі міжнародні організації (Міжнародна організація праці, Всесвітня організація охорони здоров'я, ЮНІСЕФ), національні спілки (Українське товариство глухих, Союз інвалідів), а також регіональні й місцеві ініціативи, що функціонують на рівні області, громади чи окремого району.

За організаційно-правовою формою недержавні суб'єкти, які працюють у соціальній сфері, можуть бути зареєстровані як громадські організації, благодійні фонди, релігійні організації або приватні неприбуткові установи, зокрема приватні школи, реабілітаційні центри чи спеціалізовані майстерні. До громадського сектору також належать підприємницькі структури, що впроваджують власні соціальні програми та здійснюють підтримку сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах. Таким чином, сучасна система надання соціальних послуг в Україні є багаторівневою, інтегрованою та орієнтованою на взаємодію органів публічної влади й недержавних організацій, що забезпечує більш широку доступність та різноманітність соціальних послуг.

Суб'єкти, які здійснюють надання соціальних послуг в Україні, функціонують у межах трьох основних секторів: державного, комунального та недержавного. Такий поділ відповідає чинному законодавству та забезпечує розподіл повноважень між різними групами надавачів соціальних послуг.

До державного сектору належать установи, що перебувають у державній власності та підпорядковуються центральним органам виконавчої влади або їх територіальним підрозділам. Вони забезпечують реалізацію державної політики у сфері соціального захисту, виконують нормативно визначені функції та надають соціальні послуги відповідно до державних стандартів.

Комунальний сектор охоплює мережу органів і установ соціального захисту, що знаходяться у власності територіальних громад. В умовах децентралізації саме органи місцевого самоврядування набули ключових повноважень щодо створення, фінансування, організації та контролю за діяльністю комунальних надавачів соціальних послуг. Це відповідає практиці переходу від централізованої до локальної моделі соціальної політики, орієнтованої на потреби громади.

Недержавний сектор включає громадські, благодійні, релігійні організації, фізичних осіб – підприємців та інші неприбуткові структури, які можуть надавати соціальні послуги на конкурсній основі або за договорами з органами місцевого самоврядування та державою. Їх діяльність регулюється Законом України «Про соціальні послуги» [10], Законом «Про громадські об'єднання» [13], Законом «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [14] та іншими нормативними актами. За останні роки участь недержавного сектору суттєво зросла, що відповідає європейській моделі соціального партнерства.

До мережі державних, комунальних і громадських організацій, які здійснюють надання соціальних послуг різним категоріям населення, належать: центри обслуговування пенсіонерів та одиноких непрацездатних осіб; центри соціальної підтримки молоді; центри зайнятості; установи професійної, медичної та соціальної реабілітації осіб з інвалідністю; притулки для неповнолітніх; центри соціально-психологічної реабілітації дітей; центри обліку бездомних осіб; соціальні готелі; центри соціальної адаптації та інші спеціалізовані заклади. Перелік таких установ відповідає структурі соціальних служб, визначеній у національному законодавстві.

Держава залишається ключовим суб'єктом публічного управління системою надання соціальних послуг і виконує координуючу, регуляторну та організаторську функції у цій сфері. На відміну від недержавних організацій, держава володіє ширшими повноваженнями, що реалізуються через систему органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Для

організації та розвитку системи соціальних послуг держава застосовує комплекс національних механізмів управління, зокрема: нормативно-правове регулювання, фінансові інструменти, стандартизацію послуг, ліцензування певних видів діяльності, професійну підготовку кадрів і моніторинг якості надаваних послуг. Важливою складовою управлінської діяльності є також визначення умов функціонування ринку соціальних послуг та забезпечення їх дотримання усіма надавачами незалежно від форми власності.

Реагуючи на внутрішні та зовнішні виклики, такі як воєнні дії, міграційні процеси, економічні кризи чи зростання вразливості населення, держава займає провідну позицію у забезпеченні стабільності системи соціальних послуг. Це зумовлює необхідність ефективних інституційних, організаційних і фінансових механізмів публічного управління, здатних забезпечити скоординовану взаємодію між органами державної влади, місцевим самоврядуванням та інститутами громадянського суспільства. Таким чином, забезпечення соціальних послуг в Україні є складним багаторівневим процесом, що потребує узгоджених управлінських рішень, раціонального використання ресурсів і послідовної соціальної політики, орієнтованої на підтримку осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Магістерське дослідження ґрунтується на концепції «механізмів державного управління», які розглядаються як системні інструменти впливу органів влади на суспільні процеси. Формування та реалізація таких механізмів відбувається у взаємодії суб'єктів і об'єктів управління, а ефективність їх роботи залежить від узгодженості функцій, чіткості зв'язків та врахування умов конкретної управлінської системи. Послідовність виконання функцій управлінського механізму зумовлена його призначенням, ресурсним забезпеченням, характером впливу на об'єкт управління та чинниками зовнішнього середовища.

У контексті цього дослідження доцільно використовувати визначення механізму державного управління, запропоноване Бакуменком В. Д., який трактує його як сукупність практичних заходів, засобів, способів і стимулів,

що застосовуються органами державної влади для впливу на суспільство та його підсистеми з метою досягнення поставлених цілей [15]. У цьому розумінні системи соціальних послуг виступають об'єктом управління, а механізм управління має бути конкретним, ресурсно забезпеченим і реалізованим через певну послідовність управлінських дій. Дослідник пропонує розглядати етапи роботи механізму як логічний ланцюг: визначення цілей → ухвалення рішень → управлінський вплив → практичні дії → отримання результатів.

Таким чином, механізми державного управління виступають засобом розв'язання суспільно значущих проблем шляхом розроблення та впровадження відповідних управлінських інструментів, спрямованих на досягнення визначених цілей. Їх ефективність визначається здатністю враховувати політичні, економічні, соціальні, організаційні та громадські чинники, що впливають на державне управління. Це означає, що механізми управління мають формуватися комплексно, поєднуючи політичні, економічні, соціальні, правові та організаційні засоби впливу.

Різноманіття підходів до тлумачення цього поняття у вітчизняній науці свідчить про його багатовимірність та складність. Залежно від сфери суспільної діяльності розрізняють політичні, економічні, соціальні, правові, організаційні та інші механізми державного управління. Кожен з них відображає взаємозв'язок управлінських дій, процесів і рішень, спрямованих на задоволення суспільних потреб, формування цілей, ухвалення необхідних рішень і їх реалізацію з використанням ресурсів держави.

На основі аналізу сформулюємо визначення поняття «механізм публічного управління системою надання соціальних послуг» як сукупності практичних дій, методів, форм, способів, принципів та інструментів публічного управління центрами надання соціальних послуг, які реалізують національну політику та регулюють процес надання соціальних послуг особам, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Мета та завдання публічного управління системою надання соціальних послуг визначають спрямованість основних та специфічних функціональних компонентів державного управління, які представлені на рисунку 1.2.

Рис. 1.2. Функції публічного управління системою надання соціальних послуг

Примітка. Складено автором.

Основні завдання публічного управління в окремій сфері охоплюють планування, організацію, регулювання, мотивацію та контроль. Відповідно до положень чинного законодавства та сучасної адміністративної теорії [16], реалізація цих функцій здійснюється таким чином.

Функція планування та прогнозування визначає стратегічні напрями розвитку соціальної політики, забезпечує підготовку проєктів Державної програми економічного і соціального розвитку України та інших стратегічних

документів. Вона передбачає удосконалення нормативно-правової бази, визначення ключових пріоритетів і розроблення ефективних методів та інструментів реалізації поставлених цілей.

Організаційна функція охоплює створення й оптимізацію організаційних структур, необхідних для виконання завдань соціальної політики. Вона передбачає розроблення та впровадження програм підтримки вразливих груп населення, формування системи сприяння зайнятості молоді та забезпечення належної координації діяльності відповідних установ.

Регулятивна функція спрямована на узгодження дій центральних і місцевих органів публічної влади, соціальних служб та інших суб'єктів соціальної політики. Вона забезпечує цілісність управлінських рішень, дотримання стандартів і координацію діяльності учасників системи надання соціальних послуг.

Мотиваційна функція формує сприятливі умови для розвитку соціальної політики, стимулює ефективну діяльність установ публічного сектору та підтримує ініціативи, спрямовані на підвищення результативності системи соціального захисту.

Контрольна функція передбачає всебічний аналіз роботи установ, здійснення моніторингу їхньої діяльності, виявлення відхилень від установлених нормативів, а також оцінювання результатів виконання державних і місцевих програм. Це забезпечує можливість подальшої корекції управлінських дій та підвищення ефективності рішень органів публічної влади.

Механізми публічного управління системою надання соціальних послуг включає такі складові: інституційний, фінансовий, кадровий.

Інституційний механізм публічного управління системою надання соціальних послуг визначається як комплекс правових норм, управлінських впливів та організаційних інструментів, спрямованих на забезпечення гарантованої якості послуг і реалізацію прав громадян на соціальну підтримку. Попри ухвалення значної кількості законів у сфері соціального захисту, цей

механізм в Україні залишається недостатньо узгодженим, оскільки низка положень законодавства не має відповідного нормативного забезпечення, що створює суперечності та невідповідність міжнародним стандартам. Інституційний механізм включає діяльність державних, комунальних і недержавних організацій, визначає організаційну структуру системи надання послуг та забезпечує координацію впливів різних інститутів. Через нього здійснюється регулювання соціальної сфери, формування спеціалізованих органів та залучення громадських інституцій до реалізації соціальної політики.

Важливе місце в системі посідають фінансові механізми, які забезпечують фінансування соціальних послуг, проте в Україні вони залишаються малоефективними: попри зростання соціальних видатків майже у 2,4 рази, недофінансування галузі сягає близько 40 %, а кошти розподіляються через різні бюджетні статті, що ускладнює моніторинг і планування. Фінансово-економічне забезпечення ґрунтується на бюджетних ресурсах, залученні коштів підприємств, благодійності й спеціальних фондів, проте не завжди забезпечує адресність і достатність підтримки.

Важливим складником є кадровий механізм, який охоплює добір, підготовку, підвищення кваліфікації та оцінювання персоналу. Проблема нестачі кваліфікованих соціальних працівників залишається гострою: у багатьох закладах працює 60–70 % фахівців без профільної освіти, а ті, хто її має, часто не затримуються через низьку оплату праці, складні умови роботи та слабку соціальну підтримку, особливо в сільській місцевості. Внаслідок збереження залишкового принципу оплати праці сформувався низький соціальний статус працівника соціальної сфери, що посилює трудову міграцію та знижує привабливість цієї професії. Усе це підтверджує необхідність посилення інституційних, фінансових і кадрових механізмів публічного управління, що є передумовою підвищення якості, доступності та ефективності соціальних послуг в Україні.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

2.1. Аналіз закордонного досвіду функціонування механізмів публічного управління системою надання соціальних послуг

У межах магістерської роботи важливе значення має аналіз національних інструментів публічного управління та механізмів надання соціальних послуг, які застосовуються в державах Європейського Союзу та інших країнах світу. Особливу увагу зосереджено на впровадженні соціальних контрактів як сучасного та ефективного інструменту соціальної політики, досвід використання якого представлений у таких країнах ЄС, як Угорщина, Польща, Румунія, Болгарія та інші. Дослідження зарубіжної практики дає можливість визначити як спільні риси, так і суттєві відмінності у застосуванні цього механізму в різних державах.

Правове регулювання соціальних контрактів у країнах Європейського Союзу ґрунтується на загальних для Співтовариства підходах, однак кожна країна адаптує його до власних соціально-економічних умов та національної адміністративної традиції. Важливими засадничими принципами, притаманними європейським моделям соціального контракту, є принципи децентралізації та субсидіарності. Згідно з ними, соціальні послуги мають надаватися на найближчому до громадянина рівні, бути автономно керованими, якісними та орієнтованими на потреби отримувачів, тоді як пряме втручання центральних органів державної влади повинно бути мінімальним і здійснюватися лише у разі неможливості вирішення питання на місцевому рівні.

Таким чином, аналіз європейських практик засвідчує, що соціальний контракт виступає важливим інструментом підвищення адресності, активізації отримувачів соціальних послуг та зміцнення партнерства між державою,

громадами й недержавними інституціями, що є цінним досвідом для удосконалення системи соціальних послуг в Україні.

У зазначених країнах соціальні послуги, незважаючи на їх децентралізований характер, функціонують за моделлю, у якій держава передає значну частину повноважень, ресурсів та відповідальності місцевим органам влади та неурядовим організаціям (НУО). Запровадження соціального контракту суттєво змінило роль органів публічного управління у процесі надання соціальних послуг: державні інституції поступово відмовилися від прямого їх надання і зосередилися на формуванні політики, визначенні потреб, укладанні договорів та контролі за їх виконанням. У таких умовах ключова функція держави полягає у забезпеченні якості послуг, дотриманні договірних зобов'язань та ефективному використанні фінансових ресурсів.

Дотримання принципу субсидіарності у сфері соціального контракту означає передачу значної частини функцій із надання соціальних послуг недержавним структурам. Відповідно, роль органів державної влади та місцевого самоврядування трансформується: вони переходять від статусу безпосередніх «провайдерів» соціальних послуг до ролі «посередників» та координаторів, відповідальних за замовлення, моніторинг і оцінку результатів, а також за контроль якості та використання наданих коштів.

Аналіз досвіду впровадження соціальних контрактів у країнах ЄС, таких як Угорщина, Польща, Румунія та Болгарія, демонструє позитивний вплив цього інструменту на розвиток демократичних практик та формування нової моделі партнерства між державою, приватним сектором і громадою – «нація – бізнес – спільнота». Завдяки використанню соціального контракту цим державам вдалося мінімізувати такі негативні явища, як монополізація ринку соціальних послуг, надмірна централізація управління та інституціоналізовані форми утримання.

Водночас упровадження системи соціального контракту супроводжується низкою ризиків. До основних з них належать:

- ризики виконання контракту, пов'язані з можливими відмовами організацій виконувати умови договору;
- фінансові ризики, включаючи зростання витрат, недотримання фінансової дисципліни, шахрайські дії або нецільове використання бюджетних коштів;
- політичні ризики, зокрема суспільний тиск із вимогою приватизації державних установ соціального спрямування або зміни моделі соціальної політики.

У процесі правового регулювання системи соціальних контрактів держави Європейського Союзу застосовують два основних підходи [17]. У першому випадку використовується конкурсна процедура, чітко визначена законодавством і спрямована на вибір найбільш компетентного надавача соціальних послуг (як у Болгарії, Польщі та Румунії). У другому випадку – за відсутності спеціального закону, що регулює механізм соціального замовлення, центральні органи виконавчої влади або місцеві органи влади застосовують власні механізми делегування та укладання договорів (як в Угорщині).

У зарубіжній практиці важливим напрямом вирішення соціальних проблем та організації надання соціальних послуг є широке використання механізмів взаємодії між державними та недержавними організаціями. Такі інструменти забезпечують активний громадський діалог і сприяють залученню до співпраці органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій – надавачів соціальних послуг, а також самих отримувачів.

Європейський досвід переконливо демонструє, що партнерство між державою та недержавним, так званим «третім» сектором (міжсекторальна співпраця), є ефективним та перспективним механізмом у сфері соціальної політики. Недержавні організації відіграють помітну роль як у процесі планування, так і в організації та реалізації соціальних послуг, забезпечуючи їх гнучкість, інноваційність і наближеність до потреб громад. Такий формат

взаємодії сприяє розширенню участі зацікавлених сторін у прийнятті рішень, посиленню впливу громади на формування соціальної політики та підвищенню рівня довіри населення до інституцій держави.

За висновками міжнародних експертів, міжгалузева співпраця створює модель «виграють усі», забезпечуючи вигоди як для держави, так і для отримувачів соціальних послуг. Однак конструктивність такої взаємодії можлива лише за умови рівноправності партнерів та наявності спільної орієнтації на формування взаємовигідних відносин, спрямованих на ефективне та якісне надання соціальних послуг. У разі порушення балансу інтересів або виникнення конкуренції між секторами потенціал співпраці знижується, що може негативно позначитися на якості соціальних послуг та їх доступності.

Інституціоналізація відображає здатність неурядових організацій ефективно виконувати делеговані їм функції у сфері надання соціальних послуг, а також демонструє їхню надійність як партнерів у процесі міжсекторальної співпраці. Вона включає такі характеристики, як рівень організаційного розвитку НУО, кількість зареєстрованих організацій, що надають соціальні послуги, обсяг їх фінансування, участь у державних та місцевих програмах, різноманітність послуг, рівень матеріально-технічного забезпечення, а також наявність кадрових, фінансових та інших ресурсів. Високий рівень інституціоналізації свідчить про спроможність «третього сектору» забезпечувати послуги відповідно до державних стандартів, дотримуватися вимог підзвітності та виконувати партнерські зобов'язання у системі публічного управління.

Показник незалежності характеризує здатність НУО здійснювати діяльність автономно, не перебуваючи під надмірним впливом державних структур, політичних сил, міжнародних донорів чи інших суб'єктів. Незалежність означає можливість організацій формувати власну позицію щодо соціальних проблем, брати участь у формуванні політики та співпрацювати з державними і приватними інституціями на засадах

партнерства. Серед ключових показників незалежності – частка державного фінансування в бюджеті НУО, види соціальних послуг, що ними надаються, а також наявність механізмів захисту прав отримувачів послуг. До таких механізмів належать адвокаційна діяльність, інформування, консультаційна підтримка, громадський контроль, просвітництво та інші форми участі у публічному діалозі.

Сукупність двох зазначених критеріїв – інституціоналізації та незалежності – визначає інституційне середовище громадянського суспільства, його потенціал та умови діяльності у сфері надання соціальних послуг. Взаємодія державних органів та НУО значною мірою залежить від історичних умов розвитку громадянського суспільства, культурних традицій, політичного контексту та соціально-економічної ситуації в країні. Саме тому міжсекторальна співпраця у різних державах набуває різних моделей, що відображає ступінь розвитку та автономності недержавного сектору.

На основі оцінювання рівня інституціоналізації та незалежності НУО виокремлюють чотири основні європейські моделі міжсекторальної співпраці у сфері організації надання соціальних послуг, які подані на рисунку 2.1.

Рис. 2.1. Класифікація європейських моделей співпраці між державними та неурядовими організаціями в системі надання соціальних послуг

Примітка. Складено автором.

Скандинавська модель, характерна для країн Північної Європи, передбачає домінуючу роль держави як основного надавача соціальних послуг. Громадські організації в цій моделі зазвичай не виконують функцій прямого надання послуг, зосереджуючись переважно на «виразних» видах діяльності – фізичній культурі, спорті, культурно-оздоровчих ініціативах. Членами таких організацій здебільшого є мешканці місцевих громад. Незважаючи на державний характер фінансування та надання соціальних послуг, скандинавську модель класифікують як універсальну або інституціональну, що базується на концепції «держави загального добробуту». Вона суттєво відрізняється від патерналістської моделі пострадянських країн тим, що опирається на високий рівень соціального капіталу, розвинуте громадянське суспільство, широке волонтерство та активну участь громадськості у забезпеченні соціального добробуту. Взаємовідносини між державою та недержавним сектором у цій моделі ґрунтуються на принципі «живи і дай жити іншим», що передбачає довіру та партнерство.

Англосаксонська модель, поширена у Великій Британії, Канаді, а частково й у Нідерландах, істотно відрізняється за своєю структурою. У ній неурядові організації відіграють значно більш активну роль і мають ширшу автономію, зберігаючи незалежність від державних інституцій. Частка державного фінансування у доходах НУО становить у середньому 35–55 %, при цьому організації мають можливість спиратися на благодійність, приватні внески та власні джерела доходу. Такий підхід дозволяє НУО активно захищати інтереси отримувачів соціальних послуг і формувати альтернативні моделі їх надання. Основою англосаксонської моделі є політика укладання контрактів, що закріплює партнерські взаємини між державою та НУО. Саме така система сприяла розвитку розгалуженої мережі благодійних та громадських установ, здатних надавати ті послуги, які держава не завжди може забезпечити в достатньому обсязі та на належному рівні.

Перехідна модель, характерна для країн Середземноморського регіону та значної частини Центральної й Східної Європи, знаходиться на етапі

становлення. Для неї типовими є низький рівень державного фінансування, недооцінювання ролі недержавного сектору та поширені практики кумівства й політичного протекціонізму. Основними надавачами соціальних послуг залишаються сім'ї та соціальні мережі, переважно жінки, які несуть основний тягар догляду. Перехідна модель поєднує окремі риси інших європейських моделей, що зумовлено економічною трансформацією, розвитком інститутів громадянського суспільства та еволюцією управлінських механізмів.

Континентальна модель, поширена у Німеччині, Франції та ряді інших країн Західної Європи, характеризується тим, що основними надавачами соціальних послуг виступають неурядові організації, які водночас перебувають під значним впливом держави. У Німеччині принцип субсидіарності забезпечує децентралізацію соціальних послуг на рівень місцевих громад, тоді як держава здійснює загальне фінансування та надає дотації й субсидії організаціям «третього сектору». Частка державних коштів у доходах НУО становить у цій моделі від 55 до 75 %, що свідчить про високу залежність сектору від державної підтримки. Водночас між державою та НУО формується стійка «ієрархічна взаємозалежність», яка забезпечує стабільність системи та високу якість послуг. Франція, яка активно використовує інструменти субсидій, дотацій та контрактів, є яскравим прикладом варіації континентальної моделі. Соціальне забезпечення в країнах цієї групи часто має корпоративний характер, ґрунтуючись на поєднанні фінансових, трудових та інших ресурсів різних інституцій. Через високий рівень регламентування цей підхід нерідко визначають як регулятивну модель.

Ключовою функцією публічного управління є забезпечення ефективного контролю, від якого значною мірою залежить розвиток громадянського суспільства та якість ухвалення управлінських рішень. Основними завданнями органів влади є неухильне дотримання законодавства України, виконання актів Президента України, рішень Кабінету Міністрів України та інших нормативно-правових документів. Контроль у сфері соціальної політики здійснюється центральними та місцевими органами

влади, профільними міністерствами, органами місцевого самоврядування та громадськими інституціями, що забезпечують дотримання законодавчих вимог і своєчасне реагування на проблеми.

Ефективний контроль передбачає поєднання внутрішніх інституційних механізмів, що функціонують у межах органів публічної влади, та зовнішніх форм – громадського і експертного контролю. Така взаємодія відповідає принципам демократії участі та ґрунтується на відкритості інформації й забезпеченні рівних прав громадян на спостереження за реалізацією публічної політики.

Громадський контроль, як форма соціального контролю, дозволяє громадянам та їхнім об'єднанням відстежувати діяльність органів влади та установ, що працюють у соціальній сфері. Він спрямований на підвищення відповідальності органів влади за прийняті рішення та їх виконання. Основними формами громадського контролю виступають участь у моніторингових дослідженнях, подання експертних пропозицій, оцінювання ефективності рішень і процедур їх реалізації.

Формування громадянського суспільства та процеси децентралізації місцевої влади в Україні започатковують новий етап розвитку системи соціальних послуг на регіональному та місцевому рівнях. У сучасних умовах виникає потреба у впровадженні ефективної методології стратегічного планування, зокрема щодо моніторингу й оцінювання результатів соціальної політики. Нині існуючі системи моніторингу національних програм і суспільних проєктів переважно дають змогу оцінити лише їх обсяг, але не якість чи ефективність. Як наголошує джерело [18], наявні показники не забезпечують змістовної оцінки результативності програм, що підтверджує необхідність розроблення якісних індикаторів, які б дозволили здійснювати більш глибоке аналітичне оцінювання.

Актуальним є й удосконалення законодавчого забезпечення партнерства між державою, громадським сектором і корпоративним середовищем. Такий підхід має ґрунтуватися на одночасному стимулюванні розвитку філантропії

та чіткому нормативному закріпленні механізмів участі молоді, громадських організацій і соціально орієнтованих підприємств у формуванні та реалізації молодіжної політики, соціальних програм і проєктів. Важливим складником цієї взаємодії є забезпечення громадського контролю за реалізацією соціальної політики, що сприяє підвищенню її прозорості, відповідальності та ефективності.

2.2. Особливості функціонування механізмів публічного управління системою надання соціальних послуг в Україні

Інституційний механізм публічного управління системою надання соціальних послуг в Україні є основою організації соціальної політики та взаємодії суб'єктів, відповідальних за формування, реалізацію та контроль у сфері соціального захисту населення. В умовах демократизації та децентралізації він зазнає суттєвих трансформацій, пов'язаних із зміною ролі держави, посиленням повноважень органів місцевого самоврядування, формуванням партнерських моделей взаємодії з недержавним сектором та адаптацією до європейських стандартів управління. Нормативно-правове підґрунтя цього механізму закріплене передусім у Законі України «Про соціальні послуги» № 2671-VIII [10], який значною мірою оновив підходи до визначення суб'єктів, форм, стандартів та організації соціальних послуг. Закон установив сучасну систему класифікації соціальних послуг, визначив основні категорії отримувачів та закріпив перехід до моделі, за якою провідну роль відіграють органи місцевого самоврядування.

Важливою складовою інституційного механізму є створення чіткої організаційної структури, що охоплює державний, регіональний та місцевий рівні управління. Державний рівень формує стратегічні пріоритети, законодавчу та нормативну базу, стандарти послуг і загальні вимоги до їх якості. Регіональний рівень забезпечує координацію та методичний супровід діяльності громад, тоді як місцевий рівень – територіальні громади – виконує

ключові організаційні та управлінські функції. Саме громади стали основними замовниками соціальних послуг, організаторами їх надання та контролерами якості, а також відповідальними за формування місцевих програм соціального захисту, їх фінансування та співпрацю з недержавними надавачами. Такий підхід відповідає логіці реформи децентралізації, що передбачає перехід від адміністративно-централізованої моделі управління до моделі публічного управління, заснованої на автономії, відповідальності та партнерстві.

Делегування повноважень територіальним громадам стало важливим кроком у реформуванні інституційного механізму. Вони отримали можливість створювати комунальні установи, визначати власні пріоритети соціальної політики, укладати договори з недержавними організаціями та приватними провайдерами, а також здійснювати оцінку потреб населення. Цей процес наблизив Україну до європейських моделей, де громади виконують роль «опорних інституцій» соціального добробуту й забезпечують безпосередній контакт із отримувачами послуг. Разом з тим, як свідчать аналітичні дослідження щодо реалізації реформи на місцевому рівні, громади нерідко стикаються з недостатністю компетенцій, обмеженістю ресурсів та нестачею кваліфікованого персоналу, що стримує повну реалізацію їхніх повноважень [19].

Важливим елементом інституційного механізму є взаємодія державних та недержавних суб'єктів. Залучення громадських, благодійних, релігійних та інших організацій до надання соціальних послуг відповідає європейським практикам партнерства, які широко застосовуються у країнах ЄС. Механізм соціального замовлення – ключовий інструмент цієї взаємодії – дозволяє органам влади передавати частину функцій недержавним структурам на конкурсних засадах, що забезпечує конкуренцію та підвищує різноманітність соціальних послуг [20].

Ступінь інституціоналізації НУО – один із ключових критеріїв успішності інституційного механізму. Він визначається кількістю організацій, здатних не лише декларувати, але й реально надавати соціальні послуги,

рівнем їхньої підзвітності, участю у державних і місцевих програмах, наявністю структурної спроможності та ресурсів. У європейських країнах високий рівень інституціоналізації є результатом тривалого розвитку громадянського суспільства, тоді як в Україні цей процес перебуває на стадії формування. Незважаючи на активне зростання кількості НУО, їх реальна залученість до державних і місцевих програм соціальних послуг залишається низькою [21]. Це свідчить про потребу у підтримці інституційної спроможності недержавних організацій через розроблення чітких механізмів співпраці, підвищення їхньої фінансової стабільності та удосконалення правового регулювання.

Інституційний механізм у сфері соціальних послуг не може бути ефективним без налагодженого контролю – як внутрішнього, так і зовнішнього. Внутрішній контроль здійснюють центральні та місцеві органи влади, що відповідають за дотримання законодавства, стандартів та порядку надання послуг. Водночас зовнішній контроль реалізується через громадські інституції, експертні мережі, наглядові ради, а також через механізми громадської участі. Громадський контроль, який активно застосовується у країнах ЄС, сприяє підвищенню прозорості, відповідальності та довіри між громадянами та органами влади. В Україні цей інструмент поки що не використовується повною мірою, однак його потенціал є значним і відповідає курсу на демократизацію та посилення ролі громадянського суспільства у формуванні соціальної політики [22].

Окремої уваги потребує проблема фрагментарності та недостатньої узгодженості нормативно-правового забезпечення інституційного механізму. Попри те, що в Україні ухвалено значну кількість документів, що регулюють соціальні послуги, існують прогалини у підзаконних актах, неузгодженість процедур та дублювання повноважень. Це уповільнює реалізацію соціальних реформ і створює бар'єри для ефективної взаємодії суб'єктів соціальної політики. Як зазначено в аналітичних документах Міністерства соціальної

політики, існує нагальна потреба у впорядкуванні процедур, удосконаленні методів оцінювання потреб та стандартизації процесів надання послуг/

Таким чином, інституційний механізм публічного управління соціальними послугами в Україні є складною, багаторівневою системою, що поєднує нормативно-правові вимоги, організаційні структури, механізми делегування повноважень, партнерство з недержавним сектором та інструменти контролю. Його сучасний розвиток визначається демократичними принципами, орієнтацією на європейські стандарти, активізацією участі громадян та розширенням повноважень територіальних громад. Водночас ефективність інституційного механізму обмежується низьким рівнем інституціоналізації НУО, фрагментарністю нормативної бази, обмеженими кадровими та ресурсними можливостями громад, а також недостатнім розвитком механізмів громадського контролю. Подальше удосконалення інституційного механізму потребує системного підходу, спрямованого на підвищення спроможності суб'єктів, стандартизацію процесів, розвиток партнерських моделей і забезпечення прозорості та відповідальності всіх учасників системи соціальних послуг.

Фінансовий механізм у системі надання соціальних послуг посідає ключове місце, оскільки саме він забезпечує можливість реалізації державної соціальної політики, виконання гарантій, визначених законодавством, та забезпечення доступності послуг для населення. Фінансові механізми – це система інструментів органів державного управління, які в сукупності забезпечують матеріальні та фінансові можливості для реалізації державної політики щодо молоді (рис. 2.2).

Фінансово-господарська діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері соціальної політики включає такі види фінансування: забезпечення соціально-економічних програм і напрямів щодо соціального забезпечення; забезпечує функціонування інститутів соціальної політики; фінансове забезпечення діяльності державних установ; пряме фінансування соціальних послуг.

Рис. 2.2. Схема фінансового механізму публічного управління системою надання соціальних послуг

Примітка. Складено автором.

Це бюджетне фінансування, державні дотації, субсидії, створення спеціальних фондів, залучення позабюджетних коштів, сприяння інвестиційній діяльності, надання економічних пільг, кредитів і грантів молодим громадянам та фінансова підтримка діяльності молодіжних громадських організацій [23].

Фінансування надання соціальних послуг здійснюється системою соціального захисту населення. Сфера соціального забезпечення та соціального захисту є найбільшою статтею видатків єдиного бюджету України, що перевищує загальні видатки на охорону здоров'я, освіту та економічну діяльність.

Експерти наголошують, що фінансове забезпечення є одним із найвразливіших елементів управління соціальними послугами в Україні, адже ефективність діяльності комунальних та недержавних надавачів наряду залежить від обсягів бюджетного фінансування, прозорості розподілу ресурсів та достатності матеріальної підтримки територіальних громад. У звітах U-LEAD та OECD підкреслюється, що слабка інтегрованість бюджетних потоків, відсутність окремої бюджетної програми на соціальні послуги та значна частка витрат, що розподіляється через різні бюджетні статті (освіта, медицина,

соціальний захист), ускладнюють планування і контроль за фактичним фінансуванням соціальних послуг в Україні. Така фрагментарність фінансового механізму створює різні стартові умови для громад та поглиблює нерівність у доступі населення до соціальних послуг, особливо у громадах із низькою фінансовою спроможністю.

Експерти також відзначають, що недосконалість існуючого державного фінансового механізму практично унеможлиблює реалізацію багатьох положень Закону України «Про соціальні послуги» на практиці. Через недостатнє фінансування та відсутність стабільного механізму компенсаційних виплат для недержавних надавачів соціальних послуг значна частина територіальних громад не здатні забезпечити повний перелік базових послуг, гарантованих державою. З іншого боку, низька платоспроможність громадян істотно уповільнює розвиток ринку платних соціальних послуг. За результатами соціологічних опитувань, значна частина населення має мінімальний досвід отримання безоплатних соціальних послуг, а частка тих, хто користувався платними соціальними послугами, є ще нижчою. Це свідчить про обмежений попит на платні послуги через економічні причини та низький рівень обізнаності щодо доступних сервісів.

Найчастіше громадяни звертаються до органів місцевого самоврядування та комунальних установ, зокрема центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, а також спеціалізованих медико-соціальних центрів реабілітації осіб з інвалідністю. Досить поширеною є практика звернення до центрів соціальної підтримки пенсіонерів та одиноких непрацездатних громадян. Аналіз отриманих даних засвідчує, що серед усіх видів соціальних послуг населення найчастіше користується матеріальною підтримкою – саме її респонденти згадують найчастіше. Натомість інші види послуг, такі як соціально-психологічна підтримка, соціальний супровід сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах, соціально-педагогічні або реабілітаційні послуги, були менш поширеними. Це свідчить про те, що фінансовий компонент у структурі послуг залишається найбільш

затребуваним, адже значна частина громадян відчуває матеріальні труднощі та орієнтується насамперед на грошову або натуральну допомогу, тоді як інші види соціальних послуг сприймаються як другорядні або недостатньо доступні.

Водночас невелика кількість респондентів, які отримували інші, не матеріальні послуги, вказує на нерівномірний розвиток системи надання соціальних послуг на місцевому рівні та на недостатню обізнаність громадян щодо їх видів та можливостей. Така ситуація підтверджує важливість удосконалення фінансового механізму, посилення інституційної спроможності місцевих служб, розширення доступу до інформації та формування сталої системи соціальної роботи в громадах.

Кадрове забезпечення системи надання соціальних послуг є однією з ключових складових механізму публічного управління, оскільки саме професійна компетентність працівників визначає якість, доступність та результативність соціальних послуг. Формування кадрового потенціалу у цій сфері здійснюється уповноваженими органами публічного управління, структурними підрозділами, службами управління персоналом та посадовими особами, які відповідають за реалізацію державної кадрової політики. Сутність кадрового забезпечення полягає у створенні таких умов, за яких система соціальних послуг функціонує ефективно, а соціальні працівники володіють необхідними знаннями, професійними компетенціями та практичними навичками.

Важливою складовою кадрового механізму є професійна підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації соціальних працівників. Наявні дослідження свідчать, що низький рівень освіти та кваліфікації значної частини працівників призводить до неналежного виконання професійних обов'язків, що своєю чергою знижує ефективність державних витрат на соціальні програми та породжує необхідність залучення додаткових ресурсів. Формальна підготовка не забезпечує достатнього рівня компетентності, а система професійного навчання часто не відповідає потребам сучасної

соціальної роботи, ґрунтованої на доказових практиках, міждисциплінарних підходах та інноваційних технологіях.

Значну роль у кадровому забезпеченні відіграє оцінювання професійної діяльності соціальних працівників. В Україні цей процес передбачає використання механізмів верифікації та сертифікації, однак на практиці більшість сертифікатів має формальний характер. Оцінювання здійснюється не на основі реальних показників ефективності чи дотримання стандартів, а здебільшого як формальна вимога, що не впливає на фактичний професійний рівень. Стандарти якості соціальних послуг, які повинні стати базою для оцінювання професійної діяльності, лише частково впроваджені або перебувають у процесі розроблення, що значно ускладнює ефективне застосування інструментів кадрового моніторингу [24].

Аналіз кадрового механізму дозволяє визначити низку системних проблем і недоліків державного управління у сфері кадрового забезпечення соціальних послуг. Однією з найбільш значущих є низький рівень заробітної плати соціальних працівників, яка не відповідає складності та інтенсивності їхньої професійної діяльності. Чинна система оплати праці не враховує специфічного змісту роботи, психологічних навантажень, підвищених ризиків чи умов, у яких здійснюється соціальна діяльність, особливо у сільській місцевості, де мешкають переважно особи, що потребують соціальної підтримки. Неналежні соціально-побутові умови, відсутність можливостей для професійного розвитку та низький соціальний статус професії призводять до високого рівня плинності кадрів, відтоку кваліфікованих спеціалістів, зниження мотивації та погіршення результатів роботи.

Не менш серйозною проблемою є низький рівень кваліфікації значної частини працівників, які вже працюють у системі соціальних послуг. Значну частку персоналу становлять особи передпенсійного та пенсійного віку, які не завжди готові опановувати новітні методики соціальної роботи, інтегровані підходи та цифрові інструменти. Оцінювання професійних компетенцій залишається формальним, а реальні механізми підвищення кваліфікації часто

не відповідають сучасним вимогам. Бракує державних та муніципальних програм професійної орієнтації молоді, конкурсного відбору та цільового навчання майбутніх соціальних працівників, що ускладнює оновлення кадрового потенціалу.

Серйозною проблемою також є «тінізація» ринку праці у сфері надання соціальних послуг. Цей феномен виявляється у непрозорості призначення на посади, зловживаннях при конкурсних процедурах, корупційних практиках, що суперечить антикорупційному законодавству та підриває довіру до соціальних інституцій. Формальні конкурси, неякісні процедури кадрового відбору та відсутність чітких критеріїв професійної придатності посилюють проблему неефективності кадрового забезпечення [25].

В Україні відсутня цілісна система стратегічного прогнозування потреб у кадрах, яка б охоплювала державний, регіональний і місцевий рівні. У сучасній системі немає механізму, який би дозволяв прогнозувати потреби у спеціалістах, визначати напрями розвитку професійних компетенцій або формувати вимоги до підготовки кадрів, узгоджені з державними пріоритетами соціально-економічного розвитку. Нерідко спостерігається невідповідність між підготовкою висококваліфікованих фахівців у закладах вищої освіти та реальними можливостями їх працевлаштування у соціальних службах, що демотивує молодь вступати до соціальних спеціальностей та позбавляє систему можливості якісного оновлення.

Ще однією проблемою є відсутність ефективної системи безперервного професійного навчання соціальних працівників. Підвищення кваліфікації та перепідготовка часто мають декларативний характер, не забезпечують набуття необхідних навичок для роботи з новими категоріями клієнтів, не орієнтовані на конкретні професійні компетентності та не узгоджені із сучасними європейськими підходами до професійного розвитку персоналу. Відсутні єдині стандартизовані механізми оцінювання знань, отриманих у процесі навчання, а також інструменти оцінювання ефективності та впливу проходження тренінгів чи навчальних програм на якість послуг.

Узагальнюючи викладене, можна зазначити, що кадровий механізм у системі надання соціальних послуг в Україні потребує суттєвого реформування. Він має бути спрямований на підвищення престижності професії соціального працівника, створення конкурентного рівня оплати праці, оновлення кадрового складу, запровадження сучасних методів оцінювання професійної діяльності, створення системи безперервного навчання та забезпечення прозорості кадрових процедур. Лише за умов комплексного підходу до кадрової політики можливо забезпечити належне функціонування системи соціальних послуг та досягти відповідності європейським стандартам соціального захисту.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

3.1. Шляхи удосконалення механізмів публічного управління системою надання соціальних послуг

У результаті проведених реформ у соціальній та суміжних сферах стало можливим наблизити національну систему соціальних послуг до характеристик відповідних моделей, що функціонують у країнах Європейського Союзу та інших розвинених державах. Водночас сучасна українська модель соціальних послуг за багатьма параметрами й досі не відповідає вимогам, нормам і стандартам, визначеним європейським законодавством та практиками держав-членів ЄС. Серед ключових проблем соціальної політики можна виокремити відсутність чітко сформованої та ефективної моделі публічного управління, недосконалість механізмів розподілу та управління наявними ресурсами, а також відсутність дієвої системи координації між органами виконавчої влади різних рівнів. Нерівність у взаємодії між державними інституціями, громадськістю та отримувачами соціальних послуг поглиблює дисбаланс між стратегічними цілями держави та реальними потребами населення, що зумовлює необхідність підвищення результативності організаційних і управлінських механізмів.

Для забезпечення ефективності системи публічного управління соціальними послугами важливим завданням є забезпечення стабільності та послідовності функціонування державних інституцій. Відсутність наступності у реформуванні органів, відповідальних за реалізацію соціальної політики, негативно позначається на діяльності органів місцевого самоврядування, які стали основними суб'єктами надання соціальних послуг. На місцевому рівні координаційні повноваження нерідко розпорошені між структурними підрозділами, які поєднують різні напрями роботи, що ускладнює комплексне

планування, реалізацію та контроль у соціальній сфері. У зв'язку з цим актуальною залишається рекомендація щодо створення на законодавчому рівні цілісної, чітко структурованої системи органів державної влади та місцевого самоврядування, відповідальних за формування та реалізацію державної соціальної політики, визначення їхніх функцій, механізмів взаємодії та сфер відповідальності.

Важливим напрямом удосконалення є оптимізація нормативно-правової бази. Законодавство має забезпечувати чітку міжвідомчу координацію між органами влади та установами, задіяними у реалізації соціальної політики у сферах освіти, охорони здоров'я, культури, науки та правоохоронної діяльності [26]. Гармонізація нормативних актів, усунення дублювання функцій, оновлення процедур та впровадження уніфікованих стандартів дозволять забезпечити більш ефективну організацію та контроль за наданням соціальних послуг.

Реформи, спрямовані на демократизацію системи управління, передбачають поглиблення процесів децентралізації. Делегування повноважень органам місцевого самоврядування визначає їх як ключових учасників реалізації соціальної політики, центр ухвалення управлінських рішень та координації соціальних послуг. Саме на місцевому рівні найкраще виявляються специфічні соціальні проблеми громад, формується реальний запит населення та можуть бути найефективніше використані кадрові, матеріальні й інституційні ресурси [27]. Надання ширших можливостей місцевим органам влади, підкріплених належними фінансовими та організаційними ресурсами, створює підґрунтя для розбудови дієвої, сучасної та адресної системи соціальних послуг, орієнтованої на потреби конкретних груп населення.

З метою підвищення ефективності національної соціальної політики на сучасному етапі, а також з урахуванням глибоких суспільних змін, що відбуваються в Україні, виникає потреба в оновленні основних орієнтирів її реалізації. Соціальні трансформації, викликані зовнішніми та внутрішніми

факторами, зокрема збройною агресією РФ, зумовлюють необхідність формування нових підходів, спрямованих на підвищення стійкості, інклюзивності та результативності соціальної політики.

Насамперед важливо чітко визначити оновлені принципи національної соціальної політики. До їх переліку доцільно включити стратегічну спрямованість, відкритість і доступність процесів формування та реалізації соціальної політики для всіх зацікавлених сторін, а також розвиток соціального партнерства як ключового інструменту взаємодії держави, громади, бізнесу та громадянського суспільства. Упровадження цих принципів сприятиме формуванню сучасної, демократичної та ефективної системи публічного управління соціальною сферою.

Означені підходи вже частково відображені в чинних стратегічних документах держави, таких як Стратегія людського розвитку [28], яка визначає розвиток людського потенціалу, забезпечення добробуту громадян та розширення їхніх можливостей як ключові пріоритети державної політики. Важливою також є Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки [29], що акцентує увагу на розбудові соціальних послуг на місцевому рівні, підвищенні спроможності територіальних громад та розвитку інклюзивної соціальної інфраструктури. Додатково, Національна стратегія створення безбар'єрного простору на період до 2030 року [30] наголошує на забезпеченні рівного доступу населення до соціальних послуг, розвитку інклюзивних сервісів та усуненні бар'єрів у взаємодії громадян із державними інституціями.

У сукупності ці стратегічні документи визначають оновлені підходи до реалізації соціальної політики, такі як: розширення участі населення у прийнятті рішень, посилення міжвідомчої координації, підвищення ефективності соціальних послуг на всіх рівнях управління, розвиток людського потенціалу та формування конкурентоспроможності громадян на ринку праці.

Враховуючи ключову роль людського фактору в реалізації соціальної політики, необхідним є посилення кадрової спроможності органів державної влади та місцевого самоврядування, відповідальних за організацію й надання соціальних послуг. Доцільним є впровадження комплексних заходів у сфері кадрової політики, спрямованих на підвищення професійного потенціалу працівників, зокрема: забезпечення належного кадрового наповнення установ соціальної сфери на регіональному та місцевому рівнях відповідно до встановлених стандартів; формування бази кадрового резерву для прогнозування й планування потреб у фахівцях; систематичний кадровий аналіз для визначення відповідності професійних і особистісних компетентностей працівників характеру їхньої діяльності. Такі кроки сприятимуть підвищенню ефективності управлінських процесів у соціальній сфері та забезпеченню належної якості соціальних послуг.

Паралельно необхідним є розвиток інфраструктури інноваційної підтримки соціальної політики – інноваційних центрів, бізнес-інкубаторів, тренінгових платформ та інших структур, здатних об'єднувати ресурси різних суб'єктів і забезпечувати ефективне їх використання [31]. Важливо не тільки розвивати механізми залучення додаткових ресурсів, але й формувати інструменти їх раціонального розподілу в інтересах отримувачів соціальних послуг.

Сучасна соціальна політика має також орієнтуватися на розвиток благодійності та філантропії як важливих елементів суспільного прогресу. У цьому контексті необхідно вдосконалити законодавство щодо благодійної діяльності, посилити роль економічних інструментів залучення ресурсів, а також переглянути податкову політику з метою стимулювання участі бізнесу та громадян у фінансуванні соціальних програм [32]. Доцільним є запровадження податкових пільг для юридичних осіб – зокрема, зменшення податкового навантаження для підприємств, що здійснюють благодійні внески на користь недержавних організацій, які надають соціальні послуги. Фізичним

особам варто надати право спрямовувати частину податку на доходи на підтримку соціальних та благодійних ініціатив.

Досвід показує, що значна частина українських компаній уже бере участь у благодійних проєктах: відповідно до загальнонаціональних досліджень, понад 80 % підприємств здійснюють благодійну діяльність [33]. Водночас лише незначний відсоток компаній впровадив процедури конкурсного відбору отримувачів допомоги чи системний контроль за цільовим використанням коштів. Тому для розвитку корпоративної філантропії варто рекомендувати керівникам підприємств забезпечити формування культури благодійності, установити прозорі процедури відбору бенефіціарів та здійснювати контроль за ефективністю використання ресурсів.

Для органів державної влади важливими напрямками підтримки розвитку благодійності є забезпечення доступу до інформації про громадян, які потребують соціальної допомоги, створення відкритих баз потенційних отримувачів, розвиток партнерств між органами влади, громадським сектором та бізнесом, а також підтримка діалогу між учасниками соціальної політики. Такі кроки сприятимуть розбудові культури соціальної відповідальності та забезпечать додаткові ресурси для підтримки вразливих груп населення.

Запропоновані заходи спрямовані на формування ефективного кадрового та ресурсного підґрунтя для реалізації соціальної політики, забезпечення прозорості й результативності благодійної діяльності та розвиток партнерства між державою, громадянським суспільством і бізнесом. Усе це створює передумови для підвищення якості соціальних послуг і забезпечення доступної допомоги тим громадянам, які її найбільше потребують.

Назріла нагальна потреба в глибшій та послідовній розробці нової освітньої філософії, здатної враховувати динаміку глобальних тенденцій соціального розвитку та забезпечувати підготовку фахівців, компетентних у сучасних методах управління соціальною сферою. Освітня система має відповідати викликам часу, сприяти формуванню професійного кадрового

потенціалу та забезпечувати науково-методичний супровід реформ у соціальній політиці.

Для оперативного вирішення проблем управління соціальним розвитком регіонів доцільно посилити стратегічно-організаційні та правові засади публічної політики. Передусім необхідно ухвалити законодавчий акт, який би закріпив механізми подальшого реформування соціальної сфери на територіальному рівні та сприяв поглибленню конституційних і соціальних гарантій громадян [34]. Важливо також посилити роль органів державної влади й місцевого самоврядування у забезпеченні збалансованості доходів населення та доступності матеріального забезпечення для мешканців територіальних громад, що є ключовою умовою соціальної стабільності.

Значну увагу варто приділити розвитку регіональних освітніх і наукових центрів, діяльність яких повинна враховувати історико-культурні та етнічні особливості територій. Такі центри мають забезпечувати підготовку фахівців у сфері регіонального розвитку, соціальної роботи, педагогіки, культури й інших спеціальностей, що є критично важливими для підтримки та відновлення соціальної інфраструктури [35]. Важливим завданням є спрямування наукового та освітнього потенціалу регіонів на задоволення локальних потреб, зокрема шляхом формування мережі закладів дошкільної та загальної середньої освіти, адаптованої до специфіки територій та потреб населення.

Не менш важливо забезпечувати інформаційну підтримку процесів реформування соціально-культурної сфери, формувати інформаційні ресурси для органів влади, громади та професійної спільноти, а також забезпечувати системну комунікацію щодо впровадження нових підходів і програм [36]. Одним із необхідних напрямів удосконалення є створення та розвиток центрів соціальних досліджень і прогнозування, які б здійснювали аналіз ключових показників соціально-економічного розвитку кожного регіону, формували органам влади науково обґрунтовані рекомендації та сприяли підвищенню якості управлінських рішень.

Окремої уваги потребує питання фінансування. Доцільно врегулювати механізми розподілу бюджетних ресурсів та забезпечити їх збільшення з урахуванням демографічних тенденцій, рівня навантаження на соціальну інфраструктуру, кількості соціально вразливих груп населення та потреб кожного регіону. Гарантоване та справедливе фінансування дозволить забезпечити стабільний розвиток соціальних послуг, підтримку освітніх, культурних і соціально-реабілітаційних установ, а також підвищення ефективності реалізації місцевих соціальних програм [37; 38].

На основі проведеного дослідження можна визначити ключові напрями розвитку мережі установ системи надання соціальних послуг у територіальній громаді. Передусім важливо окреслити пріоритетні завдання у впровадженні положень реформи децентралізації відповідно до принципів Європейської соціальної хартії, що передбачають рівний доступ громадян до соціальних послуг та їх належну якість незалежно від місця проживання. Одним із першочергових завдань є прискорення прийняття концептуальних документів щодо подальшого реформування системи соціальних послуг, включно з оновленням стандартів соціальних послуг та механізмів їх реалізації на місцевому рівні. Це дозволить забезпечити єдині підходи до організації роботи соціальних служб у різних громадах та підвищить рівень узгодженості управлінських рішень.

Важливим кроком є розроблення рекомендацій щодо внесення змін до законодавства, зокрема до законопроектів про Державний бюджет України, Законів України «Про місцеве самоврядування в Україні» [39] та «Про соціальні послуги» [10]. Такі зміни мають бути спрямовані на уточнення повноважень органів місцевого самоврядування, деталізацію механізмів фінансового забезпечення соціальних послуг та удосконалення процедур їх надання у громадах.

Необхідним є також формування нормативів процесу надання соціальних послуг громадянам у громадах. Такі нормативи повинні стати основою для встановлення фінансових критеріїв та визначення бюджетних

гарантій щодо фінансування соціальних послуг у місцевих бюджетах. Це сприятиме прозорості та передбачуваності розподілу ресурсів і дозволить громаді планувати свою соціальну політику на засадах реальних потреб та можливостей.

Окремої уваги потребує підвищення ефективності підготовки фахівців соціальної сфери. Заклади вищої освіти та наукові установи мають удосконалити навчальні програми з соціальної роботи та управління соціальними послугами, приділяючи особливу увагу практичній підготовці кадрів та розвитку сучасних компетентностей [40]. Це підвищить професійну спроможність персоналу та сприятиме якісній реалізації соціальних програм у громаді.

Важливим напрямом є також розроблення механізмів, які дозволять недержавним суб'єктам надавати соціальні послуги за рахунок бюджетних коштів. Ідеться про розширення практики соціального замовлення, проведення конкурсів для недержавних організацій, створення рівних умов для провайдерів соціальних послуг та забезпечення якісного контролю за їх діяльністю [41]. Це сприятиме розвитку конкуренції, залученню інноваційних підходів та розширенню спектра доступних соціальних послуг у громаді.

В умовах європейської інтеграції України соціальна спрямованість державної політики набуває особливого значення, а одним із ключових векторів діяльності стає забезпечення належного рівня соціального обслуговування. Соціальні служби виконують важливу роль у вирішенні або попередженні проблем вразливих груп населення, а тому реалізація конституційного права громадян на соціальний захист неможлива без доступних, якісних та ефективних соціальних послуг. Це потребує створення інтегрованої системи соціального обслуговування, побудованої на оновленій законодавчій та нормативній базі та здатної відповідати сучасним запитам населення і викликам, з якими стикається держава.

3.2. Модернізація механізмів публічного управління системою надання соціальних послуг в територіальних громадах

Модернізація механізмів публічного управління системою надання соціальних послуг у територіальних громадах України зумовлена поєднанням кількох факторів: глибинною адміністративно-територіальною реформою, посиленням ролі органів місцевого самоврядування, зростанням соціальних ризиків внаслідок повномасштабної збройної агресії та євроінтеграційним курсом держави. Територіальні громади перетворилися на ключовий рівень, де безпосередньо реалізуються конституційні гарантії права громадян на соціальний захист, проте успадкована від централізованої моделі система управління послугами далеко не завжди відповідає новим викликам і потребує глибокого оновлення. За оцінками міжнародних партнерів України, саме від спроможності громад організовувати сучасні, доступні та адресні соціальні послуги залежатиме загальна стійкість соціальної системи на етапі воєнного та післявоєнного відновлення [41].

Один із фундаментальних напрямів модернізації пов'язаний із переосмисленням ролі громади у публічному управлінні соціальними послугами. Якщо раніше органи місцевого самоврядування переважно виконували функцію «транзитера» рішень центральної влади, то нині вони мають діяти як повноцінні замовники, організатори й координатори локальної системи соціальних послуг. Досвід програми «U-LEAD з Європою», яка надавала методичну та консультативну допомогу сотням українських громад, показує, що переходу до дійсно людиноорієнтованої моделі заважають насамперед слабкість аналітичної спроможності, відсутність системного підходу до планування соціальних послуг та нерівномірність кадрових ресурсів між громадами [42]. Тому модернізація механізмів публічного управління має починатися з впровадження інструментів, що дозволяють самостійно аналізувати потреби, визначати пріоритети та формувати портфель послуг відповідно до місцевого контексту, а не діяти за інерцією чи шаблонними рішеннями.

Важливою передумовою оновлення механізмів управління є зміна філософії самої системи соціальних послуг – від домінування інституційного догляду та фрагментарних грошових виплат до розвитку послуг, які надаються в громаді та спрямовані на підтримку сімей, попередження потрапляння людей у кризові ситуації та збереження їхнього соціального середовища. У цьому контексті показовим є курс України на реформування системи опіки над дітьми й перехід до моделі, заснованої на принципі «Кожній дитині – сім'я», який передбачає розбудову мережі послуг підтримки сімей із дітьми на рівні громад, скорочення інтернатної форми догляду та посилення ролі соціальних служб у ранньому виявленні ризиків [43]. Аналогічні принципи можуть і мають застосовуватися до інших цільових груп – людей похилого віку, осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, сімей військовослужбовців, для яких громада стає ключовим середовищем отримання допомоги.

Нормативно-правовий механізм публічного управління у сфері соціальних послуг уже зазнав певних змін із прийняттям нової редакції Закону України «Про соціальні послуги», однак практика його реалізації на місцевому рівні показує наявність чималої кількості прогалин та суперечностей. Частина територіальних громад обмежується формальним затвердженням переліків послуг без належного аналізу реальних потреб населення, системи моніторингу якості, процедур залучення недержавних надавачів. Між тим рекомендації Ради Європи та Європейського комітету з питань соціальної згуртованості наголошують, що ефективна система соціальних послуг має ґрунтуватися на чітких стандартах якості, прозорих механізмах доступу та дієвих процедурах оскарження, що мають бути зафіксовані саме в нормативно-правових актах [44]. Для України це означає необхідність подальшого доопрацювання підзаконних актів, методичних рекомендацій та локальних положень громад з урахуванням європейських підходів до регулювання соціальних послуг.

Фінансовий аспект модернізації механізмів публічного управління є не менш важливим, адже без стабільної ресурсної бази будь-які організаційні та

правові зміни залишаються декларативними. Аналітичні дослідження, проведені міжнародними організаціями спільно з українськими партнерами, свідчать, що до широкомасштабного вторгнення Російської Федерації фінансування соціальних послуг у громадах часто здійснювалося за залишковим принципом, а видатки на них «розчинялися» в загальних статтях місцевих бюджетів, що ускладнювало оцінку ефективності використання коштів [45]. У сучасних умовах, коли потреби у соціальній підтримці стрімко зростають, модернізація фінансового механізму має ґрунтуватися на програмно-цільовому підході, запровадженні окремих бюджетних програм для соціальних послуг, розробленні нормативів фінансування на одного отримувача та використанні інструментів соціального замовлення, які дають можливість залучити до надання послуг недержавний сектор на конкурентних умовах.

Додатковим імпульсом до змін у фінансовій сфері стали проєкти, що реалізуються Світовим банком спільно з Урядом України, у тому числі програми модернізації системи соціальної допомоги, які передбачають не лише підтримку грошових трансфертів, а й розвиток послуг на рівні громад, особливо для вразливих груп населення [46]. Важливим завданням органів місцевого самоврядування у цьому контексті є навчитися інтегрувати зовнішні фінансові ресурси (міжнародні гранти, цільові проєкти, благодійну допомогу) в загальну систему планування соціальних послуг, щоб уникати дублювання ініціатив та забезпечувати їхню сталість після завершення зовнішнього фінансування.

Кадровий механізм публічного управління системою соціальних послуг у громадах сьогодні характеризується поєднанням високих професійних вимог до персоналу та об'єктивних обмежень, пов'язаних із низькою оплатою праці, високим рівнем професійного вигорання, складними умовами роботи, особливо у прифронтових та постраждалих від бойових дій територіях. Звіти міжнародних організацій і національних дослідницьких інституцій наголошують, що без системної інвестиції в людський капітал сфери

соціальних послуг – підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації – неможливо очікувати стійких результатів від реформ [47]. Тому модернізація кадрового механізму має включати створення регіональних центрів навчання та підтримки соціальних працівників, розроблення модульних програм, орієнтованих на практику, розвиток дистанційного навчання, наставництва, супервізії та психосоціальної підтримки для фахівців, які працюють у високостресових умовах.

Важливим інноваційним напрямом модернізації є впровадження підходу «ведення випадку» (case-management) та мультидисциплінарних команд підтримки, які поєднують зусилля соціальних працівників, психологів, медиків, педагогів, юристів та інших фахівців. Європейські практики свідчать, що саме такий інтегрований підхід дозволяє ефективніше реагувати на комплексні потреби сімей та окремих осіб, особливо в кризових ситуаціях [48]. В Україні окремі проєкти за підтримки UNICEF та інших міжнародних організацій уже апробували моделі інтегрованих соціальних послуг у громадах Донеччини та Луганщини, коли для вразливих сімей із дітьми створювалися «пакети» послуг – від соціального супроводу до психологічної й освітньої підтримки – з чітко визначеними стандартами якості та алгоритмами взаємодії між службами [49]. Розповсюдження такого досвіду на інші громади може стати одним із ключових елементів модернізації механізмів публічного управління.

Інституційний аспект модернізації проявляється насамперед у необхідності переходу від розгалуженої, але фрагментованої мережі окремих установ до створення інтегрованих центрів надання соціальних послуг у громаді – так званих «хабів», де громадяни можуть отримати максимально широкий спектр послуг в одному місці. Досвід пілотних громад, у яких за підтримки міжнародних партнерів сформовано такі центри, показує, що це дозволяє скоротити бюрократичні бар'єри, підвищити довіру населення, покращити координацію між різними службами та раціональніше використовувати наявні ресурси [50]. Інституційна модернізація також

охоплює розвиток партнерств між органами місцевого самоврядування, недержавними організаціями, релігійними громадами, бізнесом і ініціативними групами громадян, які все активніше залучаються до розв'язання соціальних проблем на місцевому рівні.

Окремий вимір модернізації механізмів публічного управління стосується цифрової трансформації соціальних послуг. Європейські дослідження засвідчують, що цифрові технології можуть суттєво зменшити адміністративне навантаження, пришвидшити доступ до послуг, покращити обмін даними між установами та надати отримувачам більший контроль над власною «соціальною історією» [51]. Для українських громад це означає необхідність створення електронних реєстрів отримувачів і надавачів соціальних послуг, упровадження електронного документообігу, використання цифрових платформ для подання заяв, запису на прийом, дистанційних консультацій, а також запровадження інструментів аналізу даних, які дозволяють прогнозувати зміни в структурі потреб населення.

Важливо підкреслити, що модернізація механізмів публічного управління соціальними послугами в громадах не може розглядатися лише як набір технічних заходів. Це насамперед зміна управлінської культури – перехід від патерналістської, адміністративно-командної моделі до моделі партнерства та спільної відповідальності, де органи влади, громада, отримувачі послуг і їхні представницькі організації виступають рівноправними учасниками процесу. Сучасні підходи до публічного управління, відображені у концепції «good governance», наголошують на важливості прозорості, підзвітності, участі громадян і орієнтації на результат. У сфері соціальних послуг це означає активне залучення громадськості до розроблення місцевих програм, оцінювання якості послуг, участі в консультативних органах і громадських радах при органах влади.

На основі узагальнення наявних досліджень, міжнародних рекомендацій та українського практичного досвіду у магістерській роботі доцільно запропонувати комплексну модель модернізації механізмів публічного

управління системою надання соціальних послуг у територіальних громадах. Її зміст полягає в тому, що всі ключові елементи системи – нормативно-правовий, фінансовий, кадровий, інституційний та інформаційно-аналітичний – розглядаються як взаємопов’язані й взаємозалежні складові єдиного управлінського механізму. Нормативно-правовий компонент моделі передбачає гармонізацію національного та місцевого законодавства зі стандартами Ради Європи й ЄС, чітке закріплення повноважень громад у сфері соціальних послуг, розроблення локальних положень про організацію послуг і механізмів соціального замовлення. Фінансовий компонент передбачає перехід до програмно-цільового підходу, виділення окремих бюджетних програм для соціальних послуг, запровадження нормативів фінансування на одного отримувача, використання інструментів державно-приватного партнерства та соціального контракування. Кадровий компонент моделі зосереджується на формуванні стійкої системи підготовки та підвищення кваліфікації соціальних працівників, упровадженні сертифікації, супервізії та заходів із профілактики професійного вигорання. Інституційний компонент передбачає створення інтегрованих центрів надання послуг, мультидисциплінарних команд, мереж партнерства з НУО, благодійними та релігійними організаціями, бізнесом, а також розвиток механізмів міжмуніципального співробітництва для надання послуг, які є надто дорогими чи складними для однієї громади. Нарешті, інформаційно-аналітичний компонент моделі передбачає цифровізацію основних управлінських процесів, створення електронних реєстрів, систем моніторингу, оцінювання ефективності й громадського контролю, що забезпечує прозорість, підзвітність і можливість оперативного коригування управлінських рішень.

Отже, модернізація механізмів публічного управління системою надання соціальних послуг у територіальних громадах України має реалізовуватися як комплексний, багатовимірний процес, що поєднує правові, фінансові, кадрові, інституційні та інформаційні зміни. Запропонована комплексна модель модернізації не лише систематизує зазначені напрями, а й

задає логіку їхньої послідовної реалізації, орієнтуючи органи публічної влади на формування стійкої, людиноорієнтованої, відкритої та ефективної системи соціальних послуг, здатної відповідати сучасним викликам і сприяти підвищенню якості життя мешканців територіальних громад.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі запропоновано розв'язання актуальної проблеми, що полягає в обґрунтуванні теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів публічного управління системою надання соціальних послуг в умовах децентралізації владних повноважень.

1. Визначено, що соціальні послуги є специфічним видом нематеріальної діяльності, спрямованої на підтримку осіб, які не можуть самотійно подолати життєві труднощі. Вони мають нематеріальний характер, не підлягають накопиченню та невіддільні від процесу їх надання. Встановлено, що соціальні послуги функціонують у межах соціальної інфраструктури та залежать від історичних, економічних і соціальних умов розвитку суспільства. Наукові підходи до їх тлумачення різняться: дослідники акцентують увагу на соціальній цінності та ролі послуг, тоді як публічне управління – на якості, ефективності та організації їх надання.

Узагальнення термінології дало змогу визначити соціальні послуги як комплекс заходів, реалізованих органами публічної влади та іншими суб'єктами для подолання складних життєвих ситуацій населення. Також окреслено основні підходи до класифікації соціальних послуг за змістом і за формою надання, що створює основу для подальшого аналізу механізмів публічного управління у цій сфері.

2. Встановлено, що система надання соціальних послуг в Україні є багаторівневою та включає державний, комунальний і недержавний сектори, діяльність яких потребує узгодженого публічного управління. Проаналізовано інституційні, фінансові та кадрові механізми управління, які визначають ефективність функціонування цієї системи. Виявлено, що попри значне нормативне забезпечення, інституційний механізм залишається несистемним, фінансування – недостатнім і нерівномірним, а кадровий потенціал – слабким через низьку оплату праці та нестачу кваліфікованих фахівців. Це зумовлює необхідність удосконалення механізмів публічного управління для

забезпечення якості, доступності та стійкості соціальних послуг.

3. У результаті аналізу зарубіжного досвіду встановлено, що у країнах Європейського Союзу та інших розвинених державах публічне управління системою надання соціальних послуг базується на принципах децентралізації, субсидіарності, партнерства та високого рівня залученості громадянського суспільства. Використання інструментів соціального контракту, міжсекторальної взаємодії та делегування повноважень дозволяє забезпечити гнучкість, адресність і високу якість соціальних послуг. Різні моделі – скандинавська, англосаксонська, континентальна та перехідна – по-різному визначають співвідношення ролей держави, громадських організацій і громади, однак загальною тенденцією є посилення ролі недержавного сектору й орієнтація на партнерську взаємодію.

Водночас зарубіжний досвід демонструє, що ефективність таких моделей можлива лише за умов достатнього рівня інституціоналізації НУО, їх фінансової незалежності та здатності забезпечувати підзвітність і якість послуг. Ключовими рисами є відкритість, участь громадськості та наявність механізмів громадського контролю, які зміцнюють довіру до публічної влади та сприяють розвитку демократичного управління. Узагальнення цих практик створює підґрунтя для адаптації успішних міжнародних підходів у системі соціальних послуг України.

4. З'ясовано, що механізми публічного управління системою надання соціальних послуг в Україні перебувають у стані глибокої трансформації, зумовленої децентралізацією, воєнними викликами та необхідністю адаптації до європейських стандартів. Інституційний механізм характеризується багаторівневою структурою, однак стикається з проблемами фрагментарності нормативно-правової бази, нерівномірної спроможності територіальних громад та недостатньої участі недержавного сектору. Фінансовий механізм залишається одним із найбільш вразливих через недостатнє та нерівномірне бюджетне забезпечення, що обмежує можливості розширення та модернізації соціальних послуг. Кадровий механізм також має значні недоліки: низький

рівень оплати праці, дефіцит кваліфікованих фахівців, відсутність системи професійного розвитку й неефективні механізми оцінювання компетенцій.

5. Удосконалення механізмів публічного управління системою надання соціальних послуг потребує комплексного підходу, що охоплює організаційні, нормативно-правові, кадрові та фінансові аспекти. Ключовими напрямками розвитку є зміцнення управлінської спроможності територіальних громад, формування сучасної нормативної бази, підвищення професійного рівня фахівців соціальної сфери та розширення можливостей для участі недержавних суб'єктів у наданні соціальних послуг. Особливе значення мають впровадження стандартів ЄС, розвиток міжвідомчої взаємодії та створення умов для конкуренції серед провайдерів соціальних послуг. Реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню якості та доступності соціальних послуг, формуванню дієвої та стійкої системи соціального обслуговування в громадах і забезпеченню ефективного соціального захисту населення в умовах сучасних викликів.

6. Модернізація механізмів публічного управління системою надання соціальних послуг у територіальних громадах потребує комплексного та системного підходу, що охоплює нормативно-правові, фінансові, кадрові, інституційні та інформаційно-аналітичні зміни. Проведений аналіз довів, що головним завданням громад у сучасних умовах є перехід від фрагментарної адміністративної моделі до людиноорієнтованої, інтегрованої та результативної системи соціальних послуг. Упровадження таких елементів, як аналіз потреб населення, case-management, інтегровані соціальні хаби, цифровізація сервісів, партнерство з недержавними організаціями та розвиток професійного кадрового потенціалу, створює основу для підвищення ефективності місцевого управління.

Запропонована комплексна модель модернізації механізмів управління дозволяє узгодити процеси планування, фінансування, організації та моніторингу соціальних послуг між усіма суб'єктами, забезпечуючи стійкість, доступність та якість підтримки для мешканців громади. Саме її впровадження

є ключовою передумовою формування дієвої, прозорої та сучасної системи соціальних послуг, здатної відповідати зростаючим потребам населення в умовах воєнних викликів та післявоєнного відновлення України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державне управління : навч. посіб. / за ред. А. Ф. Мельник. Київ : Знання-Прес, 2003. 343 с.
2. Вінніков О. Ю., Лациба М. В. Як здійснювати благодійну діяльність в Україні згідно з новим Податковим кодексом / Укр. незалеж. центр політ. дослідж. Київ : Агентство «Україна», 2011. 124 с.
3. Бутко М. П., Коваль К. П. Індикатори моніторингу модернізаційного стану регіональної системи надання соціальних послуг у децентралізаційних умовах. *Регіональна економіка*. 2021. №2(100). С. 100-109.
4. Енциклопедія державного управління : у 8 т. Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. колегія : В.М. Князев (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. 748 с.
5. Бєлєвцова Я. С. Механізм підвищення якості соціальних послуг на рівні місцевих органів влади : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02. Харків. регіон. ін-т держ. упр. НАДУ при Президентіві України. Харків, 2011. 20 с.
6. Гафарова К. Е. Глобальна трансформація системи соціальних послуг : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.02. Київ, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана», 2011. 20 с.
7. Черниш О. І. Теоретико-методологічні засади формування нових механізмів державного регулювання в сфері соціально значимих послуг : автореф. дис... д-ра наук з держ. упр. : [спец.] 25.00.02 / Донец. держ. ун-т упр. Донецьк, 2006. 39 с.
8. Литвиненко В.М. Соціальні послуги у сфері соціального захисту населення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 / Харківський нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2012. 20 с.
9. Кривоконь Н.І. Соціально-психологічне забезпечення розвитку соціальних послуг в Україні : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : спец. 19.00.05 / НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. Київ : б. в., 2012. 38 с.

10. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.
11. Взаємодія органів державної влади та громадянського суспільства : навч. посіб. / за наук. ред. Ю. П. Сурміна, А. М. Михненка. Київ : НАДУ, 2011. 388 с.
12. Енциклопедія освіти / Нац. акад. пед. наук України ; гол. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
13. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 р № 4572-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>
14. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>
15. Державне управління : словник-довідник / уклад. : В. Д. Бакуменко та ін. ; за заг. ред. В. М. Князева, В. Д. Бакуменка. К. : Вид-во УАДУ, 2002. 228 с.
16. Дубич К. В. Великобританська та американська моделі надання соціальних послуг: євроінтеграційні орієнтири трансформації системи соціальних послуг в Україні. *Інвестиції : практика та досвід*. 2014. № 24. С. 161-165.
17. Рачинський А.П. Стратегічне управління персоналом в органах державної влади (теоретико-методологічний аналіз) : монографія. Київ : НАДУ, 2009. 316 с.
18. Голубь В. Соціальна модернізація у контексті реформ перехідних суспільств. *Державне будівництво*: електрон. наук. фах. видан. ХарPI НАДУ, 2011. № 11. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2011-1/doc/1/08.pdf>.
19. Нечосіна О. Функціонування системи соціальних послуг в Україні: короткий опис. К., 2019. 16с. URL : <https://decentralization.ua/uploads/library/file/510/3.pdf>
20. Кулі-Іванченко К. Реформування законодавства про надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення в контексті розбудови в

Україні соціальної держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Том 1. № 75. С. 110-114. URL : <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/275555/270581>

21. U-LEAD with Europe. Функціонування системи соціальних послуг в Україні: аналітичний звіт. Київ : Програма «U-LEAD з Європою», 2021. URL: <https://decentralization.ua/uploads/library/file/510>

22. European Parliament. EU welfare systems and the challenges of poverty and inequality: Study. Brussels : European Parliamentary Research Service, 2022. URL: <https://www.europarl.europa.eu/thinktank>

23. Державна політика: аналіз та механізми її впровадження : метод. рек. / уклад. : О. І. Кілієвич, В. В. Тертичка. Київ : НАДУ, 2009. 88 с.

24. Діденко Н. Г. Державне управління і соціальне партнерство: актуальні проблеми теорії і практики : монографія. Донецьк, 2007. 404 с.

25. Діденко Н. Г. Сучасне соціальне управління: філософія, методологія, практика : монографія / за заг. ред. Н. Г. Діденко. Донецьк : «ВІК», 2010. 375 с.

26. Дубич К. В. Державне управління соціальними послугами: термінологічний аналіз. *Державне управління: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 47-60. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej19/PDF/8.pdf>.

27. Ільчук Л. І., Баранова Н. П., Балащенко В. М., Болубах В. В., Давидюк О. О. Соціальні послуги в Україні: теоретичні та практичні аспекти : монографія / ред. : І. І. Тарабукіна, Л. І. Ільчук; Центр персп. соц. дослідж. М ва соц. політики України та НАН України. Київ : Журавель, 2011. 359 с.

28. Стратегія людського розвитку : Указ Президента України від 2 червня 2021 р № 225/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021#Text>

29. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

30. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від

14.04.2021 р. № 366-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>

31. Кабаченко Н. В. Інноваційні підходи в наданні соціальних послуг: як застосувати їх на практиці? *Соціальна політика і соціальна робота : укр. наук. і громадсько-політ. часопис*. 2017. Вип. 1 (36). С. 41-50.

32. Іляш О. Щодо перспективних напрямів підвищення якості соціальних послуг в Україні. Аналітична доповідь / Національний інститут стратегічних досліджень. 2020. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/763>.

33. Моніторинг громадської думки населення України. Прес-реліз «Динаміка матеріального становища та соціально-економічних очікувань населення». Укр. ін.-т соц. досліджень ім. О. Яременка : веб-сайт. 2014. URL: <http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/Press-release.pdf>.

34. Стадченко Л. А. Актуальні проблеми кадрової політики в галузі державного управління. *Державне управління*. 2019. № 5. С. 674-681.

35. Смирнов І. М. Реформування системи інституційного догляду та виховання дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах. *Юність науки - 2022: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства* : Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих учених; 15-16 травня 2022 року м. Чернігів. Чернігів, 2022. С. 183-185.

36. Плисенко Г. П Практика вдосконалення системи соціальних послуг у форматі «прозорий офіс». *Економіка та управління національним господарством*. 2018. Вип. 19. С. 55-60.

37. Priestley M. Adults Only: Disability, social policy and the life course. *The Journal of Social Policy*. 2000. Vol. 29. No. 3. Cambridge University Press, Cambridge, P. 421-439.

38. Recruitment & Retention in Social Services. Unlocking the Sector's Job Creation Potential. A report by Social Services Europe Author: Jane Lethbridge. URL: https://80cf426a-4e57-48e6-33391f4b1dbdd1a.filesusr.com/ugd/9f45fc_beaa7508e73f4c57b43b3a19b1fe07a

39. Про місцеве самоврядування в Україні Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

40. Смирнов І. М. Особливості надання соціальних послуг в територіальних громадах в умовах війни. *Держава та регіони*. Серія: Публічне управління і адміністрування. 2022. № 3(77). С. 133-138.

41. OECD. Social services in crisis contexts: Report. Paris: OECD Publishing, 2022. 34 p.

42. U-LEAD with Europe. Strengthening local communities in Ukraine: Analytical report on decentralization and social services. Kyiv: SKL International, 2021. 56 p.

43. UNICEF Ukraine. Reforming child protection system in Ukraine: Guidelines and recommendations. Kyiv: UNICEF, 2020. 48 p.

44. Council of Europe. European Social Charter (Revised). Strasbourg: Council of Europe, 2021. 78 p.

45. USAID DOBRE Program. Social service delivery in Ukrainian ATCs: Analytical report. Kyiv: DOBRE, 2021. 40 p.

46. World Bank. Modernizing social protection systems in Ukraine. Washington, DC: World Bank Group, 2021. 52 p.

47. UNFPA Ukraine. Social service workforce assessment in Ukraine. Kyiv: UNFPA, 2022. 64 p.

48. European Social Network. Integrated social services and case-management: Comparative study. Brussels: ESN, 2022. 67 p.

49. UNICEF & Ministry of Social Policy of Ukraine. Integrated social services pilots in Eastern Ukraine: Evaluation report. Kyiv, 2021. 72 p.

50. U-LEAD with Europe. Establishing integrated social service centres in Ukrainian communities: Methodological guide. Kyiv: GIZ & SKL International, 2020. 59 p.

51. Eurofound. Digital transformation of social services in Europe. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2023. 94 p.

Виконала: студентка
магістратури за спеціальністю
281 Публічне управління та
адміністрування заочної форми
навчання

_____ Марина МОСКОВЧУК

Науковий керівник:
завідувач кафедри публічного
управління та адміністрування,
д.держ.упр., професор

_____ Едуард ЩЕПАНСЬКИЙ

Робота допущена до захисту:
завідувач кафедри публічного
управління та адміністрування,
д.держ.упр., професор

_____ Едуард ЩЕПАНСЬКИЙ